

Ruus Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Taşra Müftülerinin Görev Yaptığı Medreseler*

Ömer Faruk Köse**

Öz

Bu makale, 17. yüzyıl boyunca Osmanlı taşrasında müftülük yapmış âlimlerin görev yaptıkları medreselere odaklanmaktadır. Osmanlı merkezi tarafından resmi olarak müftü ve müderrislik pozisyonlarına atanan âlimlerin atama kayıtları ruus defterlerinde yer almaktadır. Bu kayıtlardan yola çıkarak müftülerin vazife yaptıkları medreseler tespit edilmiş ve Osmanlı medrese tarihi açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Osmanlı öncesi ve sonrası farklı dönemlerde ve farklı kişiler tarafından Anadolu, Rumeli ve Arap coğrafyasında inşa ettirilen bu medreseler vâkıflarının şartlarına göre hizmet veriyorlardı. Zengin vakıf gelirleri, banilerinin önemli şahsiyetler olmaları ve müderrislerine sunduğu imkânlarla buldukları şehirlerdeki diğer medreselerden ayrılıyorlardı. Osmanlı merkezi bu medreseleri müftülere tahsis ederek mütevellileri tarafından vakfiye şartlarına göre idare edilen medreselerin yönetimine ortak olmuş oldu.

Anahtar Kelimeler: Taşra Müftüsü, medrese, ruus defteri, vakıf.

* Bu çalışma Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'ın danışmanlığında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde tamamlanan "Osmanlı Devleti'nde Taşra Müftüleri (1550-1700)" konulu doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye, ofkose@fsm.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8606-6104.

Madrasas Served by Provincial Muftis According to the Ruus Registers in the XVII. Century

Abstract

This article focuses on the madrasas, where scholars served as mufti in the Ottoman province during the 17th century. The appointment records of the scholars who were officially appointed to the positions of mufti and mudarris by the Ottoman center are included in the ruus registers. Based on these records, the madrasas where muftis served were determined and examined in terms of Ottoman madrasa history. These madrasas, built by different people in different periods in Anatolia, Rumelia, and Arabian geography before and after the Ottoman Empire, served according to the conditions of their foundations. They were distinguished from other madrasas in the cities with their rich foundation income, their benefactors being essential personalities, and the opportunities they offered to their professors. By allocating these madrasas to muftis, the Ottoman center became a partner in managing them, which their trustees administered according to the endowment conditions.

Keywords: Provincial Mufti, madrasa, ruus register, foundation.

Giriş

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ilmiyesindeki hiyerarşik yapının genişlemesine paralel olarak taşradaki vilayet, sancak ve kazalara resmî müftü tayinleri de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Osmanlı merkezi taşradaki çeşitli merkezlere müftü tayin ederek insanların fetva ihtiyaçlarının buldukları bölgede, sultanın izni ile şeyhülislam tarafından yetkilendirilmiş âlimler tarafından karşılanmasını amaçlıyordu. Teorik olarak şeyhülislam fetvası ile taşrada ifta faaliyetlerini yürüten âlimlerin fetvaları arasında bir fark yoktur.¹ Ancak 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul müftüsünün sair ulema arasında edinmiş olduğu itibar ve sonrasında da şeyhülislam olarak ilmiye bürokrasisinin başına geçmesi verdikleri fetvaların imparatorluk sathında önemini arttırmış ve taşra halkı özellikle de mahkeme süreçlerinde hukuki dayanak olarak bu fetvalara başvurma ihtiyacı hissetmiştir.² Ancak devletin sınırları genişledikçe İstanbul'da bulunan şeyhülislamdan imparatorluğun farklı bölgelerindeki kişilerin bizzat gelerek fetva talebinde bulunmaları dönemin şartları düşünüldüğünde çok meşakkatli bir durumdu. Bunun için taşrada resmî vazife ile tayin edilmiş müftülerin varlığı yerel halka büyük kolaylık sağlamıştır. Örneğin 16. yüzyılın son dönemlerinde yazıldığı tahmin edilen *Hırzû'l-mülûk*'da müftü tayinlerinin gerekçesi taşradaki halkın fetva talebi için uzak diyarlardan bin bir sıkıntı ile İstanbul'a gelmelerinin önüne geçmek olarak ifade edilmektedir.³ Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1599) de tarihinde Amasya'da Sultan II. Bayezid tarafından inşa edilen medresenin şehrin müftülerine şart koşulduğunu ve bu sayede fetva talebinde bulunacak kimselerin payitahta gitmelerine gerek kalmadığını belirtmektedir.⁴ Bu örnekler Osmanlı zihin dünyasında şeyhülislam fetvasının konumunu göstermesi ve taşrada resmî müftü tayinlerinin yaygınlaştırılmasının arkasındaki motivasyonu göstermesi açısından önemlidir.

1 Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Hukuku: Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2020, s. 274.

2 Şeyhülislamlığın teşekkülü ve Osmanlı ilmiyesindeki artan önemine dair bkz. Murat Akgündüz, *XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık*, İstanbul, Beyan, 2002; R.C. Repp, *The Mufti of Istanbul: A Study in the Development of the Ottoman Learned Hierarchy*, London, Ithaca Press, 1986.

3 “fukarâ-i ibâd ve zu'afâ-i bilâd ta'ab ve zahmet ve belâ ve meşakkat çeküp, aksâ-yı memâlikten menâzil ve mesâlik kat' idüp fetvâ talebi için İstanbul'a gelmemektir.” *Hırzû'l-Mülûk, Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, haz. Yaşar Yücel, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 194.

4 “ve yevmî seksen akçe vazife ile bir medrese-i âliye bina etmişlerdir ve tedrisini iftâya kâdir bir mütebahhir-i mâhire şart etmiştir ki ol etraf müsteffîlerini pây-ı tahta müsâferetten müstağni ede.” Hoca Sadeddin, *Tâcü'î-tevârih*, c. 2, İstanbul, Matbaa-i Âmiri, 1280/1863, s. 211-2.

Özellikle de 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren taşrada resmî müftü tayinlerinin yaygınlaşmasında Osmanlı yönetiminin merkezîyetçi bir anlayışla ilmiye sınıfı içerisinde gerçekleştirdiği dönüşüm de önemli rol oynamıştır.⁵ İlmiye sınıfı içerisindeki iki ana kariyer çizgisi olan kadılık ve müderrisliğe ilave olarak müftülük mansıbı da özellikle bazı şehirler için önemli bir vazife olarak görülmeye başlamıştır. Resmî müftü tayini sürecinde ilmiye hiyerarşisinde belli bir seviyeye gelmiş merkezdeki âlimler istihdam edildiği gibi taşradaki yerel ulemaya da fetva yetkisi verilme yoluna gidilmiştir. Taşradaki müftü tayinlerinde dikkat çeken önemli hususlardan birisi de ekseriyetle müftülüğün şehirdeki önemli medreselerden birinin müderrisliğiyle birlikte verilmesidir. Sultan II. Bayezid tarafından İstanbul ve Amasya'da yaptırılan medreselerin şehirlerin müftülerine şart koşulması müftü-müderris uygulamasının ilk örneği olarak kabul edilmektedir.⁶ Bu medreselerin bir kısmı Osmanlı sultanları, hanedan ailesi ya da yönetici sınıf tarafından inşa edilmişken bir kısmı da Osmanlı öncesi dönemde inşa edilmiş ve zengin vakıf gelirleriyle varlıklarını devam ettiren medreselerdir. Osmanlı yönetimi bu vesileyle vakfiye şartlarına uygun olarak bağımsız bir şekilde faaliyetlerini sürdüren medreselerle gerek merkezden müftü tayini gerekse yerel ulemanın atanması yoluyla, resmî bir iletişim kanalı kurmuştur. Taşradaki şehirlerde müftü tayini için çoğunlukla belli bir medrese belirlenmişken bazı şehirlerde birden fazla medresenin farklı dönemlerde müftülere verilebildiği görülmektedir. Müftü ve müderrislik vazifelerinin beraberce yürütülmesine paralel olarak ilmiye hiyerarşisindeki müderris rütbelерinin de müftünün bir önceki pozisyonuna ya da medresenin konumuna göre çeşitlilik arz ettiği anlaşılmaktadır.⁷

Bu makalede 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisindeki idari ve askerî tayinlerle timar tevcihlerinin kaydedildiği ruus defterleri üzerinden 17. yüzyıl boyunca taşrada resmî müftü olarak atanan âlimlere tahsis edilen medreseler incelenecektir. Bu bağlamda şeyhülislamların yetki alanına giren yüksek dereceli kadı, müderris ve müftü tayinleri de bu defterlere kaydedilmekteydi. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, kasaba kadıları ile kırk akçeye kadar olan müderrislerin tayin işlemlerini ruznamçe defterlerine

5 16. yüzyıl boyunca Osmanlı ilmiyesi içerisinde yaşanan dönüşüm için bkz. Abdurrahman Atçıl, *Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Âlimler ve Sultanlar*, ter. Gürzat Kami, İstanbul, Klasik Yayınları, 2019.

6 Repp, *The Mufti of Istanbul*, s. 64-5.

7 Müftü-müderrislerin hareketleri ve vazifeye atandıkları dereceler için bkz. Ömer Faruk Köse, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Müftüleri (1550-1700)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2023, s. 89-110.

kaydederken şeyhülislamı ayrı bir defter tutmamışlar, diğer devlet görevlileri ile birlikte ruus defterlerini kullanmışlardır.⁸ Ruus kayıtları, içeriğindeki zengin bilgi çeşitliliğiyle taşra müftülerine ait birçok hususu ayrıntılı bir şekilde inceleme imkânı sunmaktadır. Müftülerin vazifeye atanma tarihleri hemen hemen bütün kayıtlarda yer almaktadır. Taşrada müftülük vazifesi genelde şehirlerin en prestijli medreseleriyle birlikte verildiği için kayıtlar aracılığıyla bu medreselerin isimleri tespit edilebilmektedir. Böylece 16. yüzyılın ikinci yarısından 17. yüzyılın nihayetine kadar taşradaki önemli medreselere dair analiz yapma imkânı doğmaktadır. Müftülerin kimlerin yerine atandıkları, hangi derecelere ve ne kadar ücretle vazifelerini sürdürecekleri de çoğunlukla kayıtlarda zikredilmektedir. Bunlara ilaveten müftülerin tercih edilme sebepleri, taşradaki yöneticilerin ve halkın kendileri hakkındaki kanaatleri, görevden ayrılmalarına sebep olan faktörler de ruus kayıtlarında temas edilen konulardır.

Osmanlı Öncesi Medreseler

14. yüzyılın başlarından itibaren Batı Anadolu'da bir uç beyliği olarak siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetler içerisinde olan Osmanlılar, erken dönemlerden itibaren İslamî eğitimin en önemli kurumlarından olan medreselere de önem vermişlerdir. Osmanlıları bu yönde teşvik eden ve bu yöndeki faaliyetlerini kolaylaştıran amillerin en önemlisi buldukları geniş coğrafyanın daha önceden medreselerle tanışmasıydı. 11. yüzyılda Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün öncülüğünde Bağdat'ta kurulan Nizamiye Medreseleri İslam dünyasının diğer merkezleri için de önemli bir örneklik oluşturmuş ve kısa süre içerisinde Müslüman şehirlerinde medrese sayılarında büyük artış yaşanmıştır. Anadolu toprakları da 12. yüzyıldan itibaren medreselerle tanışmaya başlamış, Anadolu Selçuklu sultanları ve hanedanın diğer mensuplarıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerinde hâkimiyet süren Türkmen beyleri bu işe öncülük etmişlerdir. Daha sonraki süreçte Anadolu Beylikleri ve İlhanlılar da çeşitli yerlerde medrese kurmaya devam etmişlerdir. Bu sebeple Osmanlılar Anadolu topraklarının sahip olduğu bu ilmî ve kurumsal birikimin farkında olarak ve bundan istifade ederek medrese faaliyetlerini genişletmişlerdir.⁹

8 Ruus defterlerine dair detaylı bilgi için bkz. Bilgin Aydın, *XVI. Yüzyılda Dîvân-ı Hümâyun ve Defter Sistemi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2017, s. 87-102.

9 Mehmet İpşirli, *Osmanlı İlmîyesi*, İstanbul, Kronik, 2021, s. 321-53; Ekmeleddin İhsanoğlu, *Medreseler Neydi, Ne Değildi?*, İstanbul, Kronik Yayınları, 2019, s. 127-91; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, İFAV Yayınları, 2005.

Osmanlı öncesi Anadolu topraklarında inşa edilen ve Osmanlılarla eş zamanlı olarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Türkmen beyleri tarafından inşa edilen bazı medreselerin incelediğimiz dönemde varlıklarını korudukları ve buldukları şehirlerin en itibarlı medreseleri olarak müderris-müftülere verildikleri görülmektedir. Anadolu'daki erken tarihli ilk medreseler 12. yüzyılın başından itibaren Diyarbakir ve Mardin civarlarında hüküm süren Artuklular tarafından kurulmuştur. 1198 tarihinde Sultan II. Sökmen tarafından başlanıp 1225 yılında Mesud diye tanınan Sultan Mevdud döneminde tamamlanan Diyarbakir'deki Mesudiye Medresesi Osmanlı döneminde de varlığını sürdürmekteydi ve şehrin müftülerine meşrut olarak verilmekteydi.¹⁰ Şaban 1068/Haziran 1658 tarihli ruus kaydından bu geleneğin hilafına yapılan bir atamanın düzeltilindiğini görüyoruz. Devamlı olarak müftülere verilmesine rağmen bir sebeple ulemeden başka birisine verilen Mesudiye Medresesi “üslûb-ı kadîm üzere” Diyarbakir kadısı ve müftüsü İbrahim Efendi'ye verilmiştir.¹¹ Mardin müftülerine verilen Şehidiye Medresesi de Artuklular tarafından inşa edilmiş, seksen hücreli yapısı ve vakıf gelirlerinin fazlalığıyla şehrin en önemli eğitim kurumlarındandı. 15 Şaban 1070/26 Nisan 1070 tarihli ruus kaydında Molla Mehmed'e Şehidiye Medresesi'ne ilaveten Akkoyunlular tarafından inşa edilen ve vakıf gelirleri de yüksek olan Cihangiriye Medresesi'nin de verildiği görülmektedir.¹² 12. yüzyıl ortalarına tarihlenen erken dönem medreselerinden birisi de Danişmendli Meliki Nizameddin Yağlıbasan tarafından Niksar'da inşa edilen Yağlıbasan Medresesi'dir. Medrese tespit edebildiğimiz sadece bir kayıttta 23 Cemaziyelevvel 1068/26 Şubat 1658 tarihinde fetva izni ile veriliyor.¹³ Bunun dışındaki kayıtlarda, Niksar fetvasının meşrutası olan Darü'l-hayr Medresesi ile birlikte verildiğini görüyoruz.¹⁴ Yine erken dönemlerde 13. yüzyıl başlarında Mengüçüklü Beyi Fahreddin Behramşah'ın yaptırdığı Melik Fahreddin Gazi Medresesi¹⁵ de Erzincan müftülerine meşrut olarak verilmekteydi. Medrese, 17. yüzyıl ortalarında kırk seneyi aşkın bir süredir müftülük vazifesini de yürüten Seyitgazi neslinden Seyyid Mehmed Efendi'nin üzerinde bulunmaktaydı. Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine müderrislik ve fetva

10 Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, c. 2, s. 559-60.

11 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), EV.d, nr. 38004, vr. 99a.

12 BOA, KK, nr. 217, s. 36; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1969, s. 114-121.

13 BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 82a.

14 BOA, KK, nr. 257, s. 26; BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 107; BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 91; “Medrese-i mezbûre meşrutası olan Niksar fetvasıyla ma'an...”, BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 142; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 71b.

15 Yılmaz Kızıltan, “1591 Tarihli Tapu-Tahrir Defterine Göre Erzincan'da Bulunan Tarihi Eserler”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1993, s. 130.

yetkisi aile üzerinde kalmış ve 7 Safer 1066/6 Aralık 1655 tarihinde oğlu Seyyid Mustafa'ya verilmişti.¹⁶

Osmanlıların miras aldığı medreseler arasında Anadolu Selçuklu Sultanları, hanedan mensupları ve beyleri tarafından inşa edilenler önemli bir yekûn tutmaktadır. Özellikle 13. yüzyıldan itibaren Selçuklu medreselerinin Anadolu'nun birçok şehir ve kasabasında yaygınlık kazandığı bilinmektedir.¹⁷ Bunların içerisinde şehir merkezlerinde inşa edilip fiziki imkânları geniş ve vakıf gelirleri de yüksek olan bazılarının Osmanlı döneminde müftülük vazifesi ile vazifelendirilen âlimlere verildiği görülmektedir. Medreseler şehri olan Sivas'ta 1217 yılında Sultan I. İzzeddin Keykavus tarafından inşa edilen ve tıp eğitiminin yanında hastane olarak da kullanılan Darüşşifa, Osmanlılar tarafından medrese olarak kullanılmış ve şehirde ifta ile vazifeli âlimlere verilmiştir.¹⁸ Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın 13. yüzyılın ilk çeyreğinde Sinop'ta yaptırdığı Sultan Alaeddin Medresesi de, 17. yüzyılın ortalarında şehrin önemli ilim merkezlerinden biri olarak faaliyetlerini sürdürüyor ve şehirde fetva vazifesi ile görevli âlimlere veriliyordu.¹⁹ 13. yüzyılın ikinci yarısında Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kızı adına Erzurum'da yaptırılan Çifte Minareli ya da Hatuniye olarak da bilinen Handi/Hundi Hatun Medresesi de fetva vermeye izni olan müderrislere veriliyordu.²⁰

Selçukluların Kayseri'de inşa ettiği birçok medrese Osmanlı döneminde de eğitim hizmetlerini sürdürüyordu.²¹ Osmanlılar Kayseri müftülerine verilmek üzere bu medreseleri dönüşümlü olarak kullandı. 1238 yılında Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın eşi Mahperi Sultan tarafından yaptırılan Huand Hatun Medresesi, Kayseri müftülerinin ekseriyetle görev yaptığı yerdi.²² Bunun dışında Sultan I.

16 BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 186; BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 147.

17 Osmanlı öncesi Anadolu'da inşa edilen medreseler hakkında detaylı bilgi için bkz. Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, c. 1, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1969; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri: Selçuklular ve Beylikler Devri*, c. I-II, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1972.

18 BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 83; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 198; N. Burhan Bilget, "Sivas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 37, s. 282-4.

19 BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 40, 219; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 82a; BOA, KK, nr. 217, s. 62; BOA, A.d, nr. 2937, s.166; Deniz Esemeli, "Alâeddin Camii ve Medresesi", *DİA*, 2, s. 328-9.

20 BOA, KK, nr. 258, s. 63; Osman Gürbüz, "Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin Yapım Tarihi ve Bânisi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, 2004, s. 145-160.

21 Mehmet İpşirli, "Kayseri", *DİA*, 26, s. 96-101.

22 BOA, A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 73; BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 79; BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 16; BOA, KK, nr. 270, s.151.

Gıyaseddin Keyhüsrev'in kız kardeşi Gevher Nesibe Sultan'ın yaptırdığı Gıyasiye ve Şifaiye Medreseleri²³ ve Selçuklu veziri Fahreddin Sahib Ata tarafından yaptırılan Sahibiye Medresesi de çeşitli dönemlerde müftülere verilmişti.²⁴ Ayrıca Selçuklular sonrası kısa bir süre Kayseri'de hüküm süren Eretnağulları'nın kurucusu Alaeddin Eretna tarafından 1337 tarihinde yaptırılan Köşk Medresesi de çeşitli dönemlerde müftülere verilmişti.²⁵

Hanedan mensuplarının yanında Selçuklu dönemi devlet adamları da 13. yüzyıl boyunca prestijli bir faaliyet sahası olarak vakıflar kurup medreseler inşa etmişlerdir. Bunlardan Ertokuş Bey'in 1224 yılında inşa ettiği Atabek Gazi Medresesi Osmanlılar tarafından Ağras müftülerine,²⁶ Sahib Ata'nın 1250 tarihinde inşa ettiği Sahib Ata (Atabek) Medresesi Akşehir müftülerine,²⁷ Celaleddin Karatay'ın 1251 yılında inşa ettiği Karatay-ı Kebir Medresesi Konya müftülerine²⁸ ve Cemaleddin Ferruh'un 1235 yılında inşa ettiği Cemaleddin Medresesi de Çankırı müftülerine verilmekteydi.²⁹

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesi sonrasında Anadolu'da siyasi güç uzun bir süre İlhanlılar'ın elinde kaldı. Ancak zamanla merkezî otoritenin zayıf olduğu Bizans sınırı ve kıyı bölgelerinde Türkmen beyleri bağımsızlıklarını ilan ederek kendi yönetimlerini oluşturdular. Anadolu'daki bu siyasi kargaşa ortamına rağmen ilim ve fikir hayatı canlılığını korumuş, ilim adamları desteklenmiş ve beylerin gayretleriyle belli başlı merkezlere ve özellikle de yeni fethedilen şehirlere medreseler kurulmuştur. Bu dönemde yapılan birçok medrese Osmanlı döneminde de varlığını sürdürmüştür ve bir kısmı müftü atamalarında Osmanlı merkezi tarafından tercih edilmiştir. İlhanlılar'ın Erzurum Emiri Hoca Cemaleddin Yakut tarafından 1310 tarihinde Erzurum'da yaptırılan Yakutiye Medresesi müderrislerine de Hundi Hatun Medresesi'nde olduğu gibi çeşitli dönemlerde fetva izni verililiyordu. Örneğin

23 BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 248; BOA, A.RSK.d, nr. 1482, s. 38.

24 BOA, KK, nr. 270, s. 88.

25 BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 248. Bazı kayıtlarda Sultan Eretna ve Melik Eretna Medresesi olarak geçmektedir: BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 203; BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 294.

26 BOA, A.RSK.d, nr. 1502, s. 44; BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 102, 141; BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 186; BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 130, 202; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 13b, 34a, 170a.

27 BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 19b, 159b, 165a; BOA, A.d, nr. 2937, s. 166; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, c. 2, s. 609-11.

28 BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 173; BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 106; BOA, A.RSK.d, nr. 1523, s. 70; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 249, 267, 278; BOA, KK, nr. 7517, s. 21; Selçuk Mülayim, "Karatay Medresesi", *DİA*, 24, s. 475-6.

29 BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 244; BOA, A.RSK.d, nr. 1477, s. 38.

Yakutiye'nin müderrislerden daha sonra da İstanbul'da Kadızâdeli hareketinin önemli simalarından olacak olan Vanî Mehmed Efendi'ye Muharrem 1068/Ekim 1657 tarihinde Şeyhülislam Bolevî Mustafa Efendi'nin işaretiyle fetva yetkisi verilmişti.³⁰ Erzurum'daki diğer bir İlhanlı dönemi medresesi olan Ahmediye Medresesi de müftülerin tedris faaliyetlerini yürüttüğü yerlerden biriydi.³¹

Anadolu Selçuklu Devleti sonrası kurulan beylikler arasında Orta Anadolu'da önemli bir güç merkezi oluşturan Karamanoğulları dinî ve sosyal eserlerin inşasına önem vermişlerdir. Karamanoğlu beylerinden Emir Musa'nın Larend'e yaptırdığı Emir Musa Medresesi,³² Yahşi Bey'in Aksaray'da yaptırdığı Zinciriye Medresesi³³ ve Alaeddin Ali Bey'in Niğde'de yaptırdığı Beyza Medresesi³⁴ (Ak Medrese) Osmanlı döneminde bu şehirlere fetva izni ile atanan müderrislere verilmekteydi. Örneğin 23 Şevval 1057/21 Kasım 1647 tarihli Mustafa Efendi'ye ait atama kaydında Beyza Medresesi'nde müderris olanlara fetva hususunda da yetki verildiği (Niğde'de Beyza Medresesi'nde müderris olanlar izn b'l-iftâ ile olagelüp), mevcut müderrisin fetva vermeye ehil olmaması sebebiyle görevinden alındığı açıkça ifade edilmektedir.³⁵ Maraş ve Elbistan bölgesinde hüküm süren Dulkadiroğlu Beyliği zamanında yaptırılan bazı medreselerin farklı tarihlerde, bazen de bir arada müftülere verildiği görülmektedir.³⁶ 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Nasırüddin Mehmed Bey tarafından yaptırılan Bektutiye Medresesi,³⁷ 15. yüzyılın son yıllarında Alaüddeve Bey tarafından yaptırılan Taş³⁸ ve Bağdadiye Medreseleri³⁹ ve Alaüddeve Bey'in komutanlarından Şadi Bey'in yaptırdığı Şadiye Medresesi⁴⁰ Maraş müftülerinin vazife yaptığı medreselerdir.

30 BOA, KK, nr. 270, s. 101; Ömer Faruk Köse, "The Fatwa Collection of an Ottoman Provincial Mufti, Vani Mehmed Efendi (d. 1685)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2015, s. 1

31 BOA, KK, nr. 270, s. 16; Engin Beksaç - Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İlhanlılar", *DİA*, 22, s. 105-8.

32 BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 78; BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 47; BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 219.

33 BOA, KK, nr. 257, s. 138; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 68b, 73b.

34 BOA, A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 69; BOA, KK, nr. 217, s. 181.

35 BOA, A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 69.

36 Yaşar Arslanyürek, "Osmanlı Devleti'nde Maraş'ta Faaliyet Gösteren Medrese ve Buk'alar", *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu 4-6 Ekim 2012*, c. 3, Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Belediyesi, 2013, s. 353-366.

37 BOA, KK, nr. 253, s. 34; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 117, 248. Ruus kayıtlarında medresenin ismi Mektubiye ve Mektube şeklinde geçmektedir.

38 BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 118, 217; BOA, A.RSK.d, nr. 1524, s. 204; BOA, KK, nr. 270, s. 49.

39 BOA, A.d, nr. 2937, s. 310

40 BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 102; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 117; BOA, KK, nr. 270, s. 49.

Batı Anadolu bölgesinde kurulan beyliklerin inşa ettikleri medreselerin bir kısmı da zengin vakıflarıyla Osmanlı döneminde varlıklarını sürdürmüş ve şehirlerin müftülerine verilmiştir. Menteşeoğulları'ndan Ahmed Gazi'nin 1375 yılında Peçin'de yaptırdığı Ahmed Ağa Medresesi⁴¹ ve İlyas Bey'in 1404 yılında Balat'ta yaptırdığı İlyas Beğ Medresesi bunlar arasında zikredilebilir.⁴² Germiyanogulları'nın hüküm sürdüğü Kütahya'da Mübarizüddin Umur Bey'in 1314 yılında yaptırdığı Vacidiye Medresesi⁴³ ve Yakup Çelebi'nin 1411 yılında yaptırdığı Germiyanoglu Medresesi de benzer şekilde Osmanlı müftülerine verilmekteydi.⁴⁴ Genelde bir şehirde müftülük vazifesi tek bir kişi tarafından icra edilirken, Muharrem 1000/Ekim 1591 tarihli iki ruus kaydından Vacidiye ve Germiyanoglu müderrislerinin her ikisinin de Kütahya'da fetva hususunda mezun olduğu anlaşılmaktadır. Daha evvelden seksen akçe ve müftülük vazifesi ile Germiyanoglu müderrisi olan Mehmed Efendi Vacidiye Medresesi'ne tebdil olunmuştu. Bir süre sonra on akçe terakki ile eski medresesine yine fetva vazifesi ile dönmek isteyince bu talebi onaylanmıştı.⁴⁵ Bu durumda Vacidiye'de Sahn payesi ile müftü ve müderris olan Kasım Efendi de istibdal yoluyla Germiyanoglu Medresesi'ne "üslûb-ı sâbık üzere" geçmişti.⁴⁶

Kuzey Anadolu'da Kastamonu ve çevresinde hüküm süren Çobanoğulları ve sonrasında Candaroğulları beylikleri tarafından inşa edilen bazı medreseler Osmanlı döneminde de faaliyette olan ve müftülerin vazife yaptıkları eğitim kurumlarıydı. 13. yüzyılın son çeyreğinde Çabanoğlu Muzafferüddin Yavlak Arslan tarafından Kastamonu merkezde inşa edilen Atabek Gazi Medresesi⁴⁷ ve Taşköprü'de yapılan Mevlana Muzafferüddin Medresesi müderrislerine Osmanlı merkezi tarafından bölgede fetva vermek hususunda yetki veriliyordu.⁴⁸ Benzer

41 BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 71, 94; Semavi Eyice, "Ahmed Gazi Medresesi ve Türbesi", *DİA*, 2, s. 69.

42 BOA, A.RSK.d, nr. 1516-B, s. 50; Aynur Durukan, "İlyas Bey Külliyesi", *DİA*, 22, s. 164-66.

43 BOA, A.RSK.d, nr. 1473, s. 179; BOA, A.RSK.d, nr. 1516-B, s. 44; BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 36; BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 68; BOA, KK, nr. 258, s. 50.

44 BOA, A.RSK.d, nr. 1473, s. 16; Nevizâde Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik*, haz. Suat Donuk, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu, 2017, s. 1217. (Bundan sonra "Atâyî" şeklinde zikredilecektir.); İsmail Çiftcioğlu, "Germiyanogulları Dönemi Kütahya Medreseleri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 2006, s. 161-180.

45 BOA, A.RSK.d, nr. 1473, s. 16.

46 BOA, A.RSK.d, nr. 1473, s. 179.

47 BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 194, 211; BOA, A.RSK.d, nr. 1502, s. 41; BOA, KK, nr. 273, s. 36, 43; Atâyî, s. 802; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri* c. 1, s. 309-10.

48 BOA, A.RSK.d, nr. 1477, s. 38; BOA, A.RSK.d, nr. 1502, s. 41; Atâyî, s. 1356; Cevdet Yakupoğlu, "Kastamonu-Taşköprü'de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXVI, 61, 2017, s. 41-74.

şekilde Candaroğulları'ndan Süleyman Paşa'nın Taraklıborlu (Safranbolu)'da kendi adıyla kurduğu medresenin de müftülere verildiği görülmektedir. 7 Zilkade 1069/27 Temmuz 1659 tarihli kayıta Mustafa Efendi'nin otuz yıldan fazla Taraklıborlu'da müftülük ve müderrislik yaptığı, artık vazifelerin Hüseyin Efendi'ye verildiği belirtilmektedir.⁴⁹

Osmanlı Dönemi Medreseleri

Osmanlılar, Selçuklular ile Türkmen beylerinin Anadolu'da oluşturmuş oldukları bu zengin kültürel ve ilmî ortama erken dönemlerden itibaren eklenerek medrese inşasına hız vermişlerdir. Bu yöndeki çalışmaları yeni fethedilen toprakların iskânı, Müslüman nüfusun oranı, imar faaliyetleri ve daha evvelden medreselerin mevcut olup olmaması çerçevesinde şekillendiriyorlardı. Bu sebeple bazı bölgelerde kısa süre içerisinde medreseler inşa edilirken, bazı yerler için bu süreç uzun vakitler alabiliyordu. Bu bağlamda ilk medreseler İznik, İzmit, Bursa ve Bolu çevrelerinde kurulmuştur. 14. yüzyılın başından itibaren Rumeli topraklarında fetihlerin hız kazanmasıyla medrese faaliyetleri buralarda da hız kazanmaya başlamıştır. Başta Edirne, Gelibolu, Malkara olmak üzere Filibe, Üsküp, Selanik gibi şehirlerde erken dönem Osmanlı medreselerinin örneklerini görmek mümkündür. Bu inşa faaliyetlerine daha sonraki yıllarda da olduğu gibi sultanlar, şehzâdeler, kadın sultanlar, devlet adamları, ulema öncülük etmiştir. Medreselerin kuruldukları yerler incelendiğinde Osmanlılar devralmış oldukları geleneğin takipçisi olarak medreseleri merkezî yerlerle sınırlı tutmamış, küçük şehir ve kasaba merkezlerinde de dinî eğitimin yaygınlık kazanmasına önem vermişlerdir.⁵⁰

Osmanlılar, kuruluş devirlerinden Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar geçen süreçte hâkim oldukları topraklarda seksen civarında yeni medrese kurmuşlardır. Özellikle Yıldırım Bayezid ve Sultan II. Murad devirleri medrese kurma faaliyetlerinin hız kazandığı dönemlerdir. Yıldırım devrinde çoğunluğu Bursa'da olmak üzere on sekiz medrese inşa edilirken, II. Murad devrinde Bursa ve civarındaki yerleşim yerlerine ilaveten başta Edirne olmak üzere Rumeli

49 BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 165a; Feridun Emecen, "Taraklıborlu'dan Safranbolu'ya: Bir Müze-Şehrin Doğuşu ve Yükselişi", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu 4-6 Mayıs 1999*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003, s. 15-22.

50 İhsanoğlu, *Medreseler Neydi*, s. 127-91; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 1-3. İlk dönem Osmanlı medreseleri için ayrıca bkz. Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984; Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1999.

topraklarında toplam otuz altı medrese inşa edilmiştir.⁵¹ Bu dönemde sultanlar tarafından inşa edilen ve vakıf gelirleri diğerlerine oranla daha yüksek olan medreselerin buldukları şehirlere fetva yetkisiyle atanan müftülere verildiğini görüyoruz. Sultan I. Murad'ın 1366 yılında Kızılca Tuzla'da yaptırdığı Gazi Hüdavendigâr Medresesi 23 Ramazan 1005/10 Mayıs 1597'de altmış akçe ve fetva izniyle Mehmed Efendi'ye verilmiştir.⁵² Yıldırım Bayezid'in daha şehzâdeliği döneminde Mudurnu'da⁵³ yaptırdığı Yıldırım Han Medresesi ile Alaşehir,⁵⁴ Balıkesir⁵⁵ ve Bolu'da⁵⁶ yaptırdığı medreselerin müderrisleri buldukları şehirlerin fetva mercii konumundaydı.⁵⁷ Çelebi Mehmed'in emri ile 1414-1417 yılları arasında Merzifon'da yaptırılan Çelebi Sultan Mehmed Medresesi⁵⁸ ve Sultan II. Murad tarafından Selanik'te yaptırılan Sultan Murad Han Medresesi de fetva izni ile verilen sultan medreselerindendi.⁵⁹

İlk dönem Osmanlı sultanlarının yanı sıra devlet adamları ve fetihlere öncülük etmiş beyler de medrese inşasına öncülük etmişler ve kurdukları vakıflarla medreselerinin uzun süre ayakta kalmasını sağlamışlardır. Bu medreseler içerisinde vakıf gelirleri yüksek ve itibarlı olanları daha sonraki süreçte Osmanlı yönetimi tarafından fetva yetkisi ile şehirlere atanmış müftülere verilmekteydi. Örneğin Sultan Orhan devrinden Çelebi Mehmed devrine kadar uzunca bir süre Rumeli fetihlerine öncülük etmiş beylerden Evrenos Mehmed Bey'in Yenice-i Vardar'da yaptırdığı Evrenos Beğ Medresesi fetva

51 İhsanoğlu, *Medreseler Neydi*, s. 141-2, 164-82.

52 BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 231; Ali Boran, "Hudâvendigâr Camii", *DİA*, 18, s. 287.

53 BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 51a; BOA, KK, nr. 270, s. 16; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, c. 1, s. 258-9.

54 BOA, A.RSK.d, nr. 1477, s. 29; BOA, KK, nr. 256, s. 20; BOA, KK, nr. 270, s. 50.

55 BOA, KK, nr. 256, s. 20; BOA, KK, nr. 257, s. 71, 73; BOA, KK, nr. 270, s. 18; Atâyî, s. 1196-7, 1372, 1437.

56 BOA, KK, nr. 257, s. 78; BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 132, 140; BOA, A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 16; BOA, KK, nr. 217, s. 43, 201; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, c. 2, s. 861.

57 Medreseler için bkz. Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, c. 1, s. 258-9, 304-5; c. 2, s. 739-40, 861; İhsanoğlu, *Medreseler Neydi*, s. 170; Medreselerin vakıfları için bkz. Ali Ertuğrul - Nurullah Turan, "Bolu Sancağında Yıldırım Bayezid'e Mahsus Yapılara Tayin Edilen Vakıflar", *Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu, 27-29 Kasım 2015 Bursa*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2019, s. 499-549.

58 BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 97; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 230, 267, 287; BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 219; BOA, KK, nr. 217, s. 180; BOA, KK, nr. 270, s. 5, 31.

59 BOA, KK, nr. 238, s. 145, 163; Atâyî, s. 1373, 1377, 1612-3, 1663-4; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, haz. Ramazan Ekinci, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu, 2018, s. 213, 222, 631, 835-6.

izni ile verilmekteydi.⁶⁰ Yine erken dönemin etkili devlet adamlarından Rumeli Beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa'nın neslinden gelen Yahşi Bey'in Ayasuluk'ta yaptırdığı Yahşi Beğ Medresesi⁶¹ ve Emir Hisar Bey'in Tokat'ta yaptırdığı Hisariye Medresesi müftülük vazifesini deruhte eden âlimlere veriliyordu. Her iki medrese de vakıf gelirlerinin fazla olmasıyla bölgedeki diğer eğitim kurumları arasında temayüz etmekteydi.⁶² Rumeli Beylerbeyi Şehabeddin Paşa'nın 1444'te Filibe'de yaptırdığı Şehabeddin Paşa Medresesi,⁶³ Sultan II. Murad ve II. Mehmed dönemlerinde vezirlik yapan Saruca Paşa'nın 1436'da Gelibolu'da yaptırdığı Saruca Paşa Medresesi,⁶⁴ uç beylerinden İshak Bey'in 1438'de Üsküp'te yaptırdığı İshak Paşa Medresesi⁶⁵ ve akıncı beylerinden Turhan Bey'in Malkara'da yaptırdığı Turhan Beğ Medresesi⁶⁶ Rumeli'de yeni fethedilmiş topraklarda müftülük vazifesini yürüten âlimlerin ifta faaliyetlerine ek olarak eğitim faaliyetlerini yürüttükleri mekânlardı.⁶⁷

İstanbul'un 1453 yılında fethi ile Sultan Mehmed şehrin yeniden ihyası ve Müslüman bir hüviyet kazanması için devlet adamları ile birlikte büyük bir imar faaliyetine girişmiştir. Bu kapsamda 1463-1470 yılları arasında inşa edilen Sahn-ı Seman Medresesi hem cesamet hem de talebe ve müderrislere sağladığı imkânlar açısından daha önce inşa edilmiş medreselerin çok çok ilerisindeydi. Ayrıca Fatih, Osmanlı uleması için tasarlamış olduğu hiyerarşik düzenin zirvesine Sahn medreselerini koyarak ona özel bir önem atfetmişti. Medrese inşa faaliyetlerinin yüzyılın sonlarına kadar devlet adamları ve ulemanın da desteğiyle İstanbul ve civarındaki yerleşim yerlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Medrese inşası, ilmiye içerisinde mansıp bekleyen âlim sayısının artmasına paralel olarak

60 BOA, KK, nr. 256, s. 37; Fahameddin Başar, "Evrenosoğulları", *DİA*, 11, s. 539-41.

61 BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 250; BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 115, 138.

62 BOA, A.RSK.d, nr. 1502, s. 33; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 26; BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 219, 294; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 19b, 52a; Vedat Turgut, "Vakıf Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Aileleri II: Âl-i Timurtaş Paşa", *Osmanlı Araştırmaları*, 53, 2019, s. 51-120; Ahmet İnanır, "Hisâriye Medresesi Vakfiyesi Örneğinde Osmanlı Medreselerinin Hukukî Temelleri ve Finansmanı Üzerine Bir İnceleme", *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*, ed. Fuat Aydın vd., İstanbul, Mahya Yayınları, 2019, s. 301-314.

63 BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 173; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 73b; BOA, KK, nr. 217, s. 51; BOA, A.d, nr. 2937, s. 18; Atâyî, 1663-4; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, s. 1259.

64 BOA, KK, nr. 257, s. 73, 94; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 337; BOA, KK, nr. 217, s. 186; BOA, A.d, nr. 2937, s. 151; Atâyî, s. 1296-7.

65 BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 294; BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 87.

66 BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 178.

67 Kuruluştan Sultan II. Mehmed devrine kadar inşa edilen Osmanlı medreseleri için bkz. İhsanoğlu, *Medreseler Neydi*, s. 164-82.

16. yüzyıl boyunca hızla devam etmiş ve ekseriyeti Kanuni Sultan Süleyman döneminde olmak üzere Osmanlı topraklarında yüz altmış civarında yeni medrese inşa edilmiştir.⁶⁸

Taşrada bu dönemde inşa edilen medreselerin birçoğu Osmanlıların fethiyle Müslüman olmuş ancak henüz medresesi olmayan ya da az sayıda olan topraklarda, bir kısmı da uzun süredir İslamî eğitim geleneğinin bulunduğu ve birçok medresenin bulunduğu şehirlerde kurulmuştur. Bunlardan bazıları banilerinin kimliği ve vakıf gelirlerinin yüksekliğine göre ilmiye hiyerarşisinde prestijli medreseler sınıfında değerlendirilmiş ve şehirlere atanan müftülere verilmiştir. Örneğin Sultan II. Bayezid, şehzâdeliğinde sancak beyliği yaptığı Amasya’da saltanatının ilk yıllarında büyük bir külliye inşa etmiş ve medresesini fetva vermeye kadir âlimlere meşrut kılmıştır. Amasya’da müftülük vazifesini yerine getiren âlimlere baktığımızda medresenin her zaman olmasa da ekseriyetle kendilerine verildiğini görürüz.⁶⁹ Sultan Bayezid’in kızı Selçuk Sultan’ın 1508 yılında Siroz/Serez’de yaptırdığı zengin vakıf gelirlerine sahip medrese de müftülük vazifesi ile veriliyordu.⁷⁰ Yavuz Sultan Selim’in İzmir’de⁷¹ ve Sultan II. Selim’in fethi müteakip Kıbrıs’ta yaptırdığı ve kendi adlarıyla anılan medreseler de müderrislerine fetva izniyle verilmekteydi.⁷²

Kanuni Sultan Süleyman’ın annesi Hafsa Sultan’ın Manisa’da yaptırdığı Sultaniye Medresesi⁷³ ve Yenişehir’de (Aydın) kendi adıyla anılan medrese de müftülük vazifesi ile atanan âlimlere veriliyordu.⁷⁴ Özellikle Manisa Sultaniyesi ve müftülüğü 17. yüzyılın ilk yıllarına kadar üst dereceli ulemanın iç-il haricindeki önemli uğrak yerlerindendi.⁷⁵ Kanuni’nin Rodos, Seyitgazi ve Şam’da kendisinin inşa ettirdiği medreseler de buldukları şehirlerin en muteber eğitim kurumları olarak müftülük vazifesi ile atanan âlimlere veriliyordu. Rodos’un fethi

68 Atçıl, *Âlimler ve Sultanlar*, s. 69-83, 147-57.

69 Amasya müftüleri ve müftülüğü için bkz. Köse, “Taşra Müftüleri”, s. 113-23.

70 BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 35; BOA, A.RSK.d, nr. 1523, s. 8; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 47; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 57b, 68a; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, c. 2, s. 678-80.

71 BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 186; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 55b, 73b; BOA, KK, nr. 273, s. 5; M. Münir Aktepe, “İzmir Şehri Osmanlı Devri Medreseleri Hakkında Ön Bilgi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 26, 1972, s. 114.

72 BOA, KK, nr. 236, s. 375; BOA, KK, nr. 257, s. 73; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 322; Atâyî, s. 743. Kıbrıs müftüleri ve müftülüğü için bkz. Köse, “Taşra Müftüleri”, s. 144-47.

73 BOA, A.d, nr. 2935, s. 22; BOA, KK, nr. 256, s. 4; BOA, A.RSK.d, nr. 1502, s. 60; Atâyî, s. 507; Uşşakizâde İbrahim Hasib Efendi, *Zeyl-i Şakâik*, haz. Ramazan Ekinci, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu, 2017, s. 514.

74 BOA, KK, nr. 256, s. 7; BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 234.

75 Manisa müftüleri ve müftülüğü için bkz. Köse, “Taşra Müftüleri”, s. 123-29.

sonrası bir yandan adanın Türkleştirilmesi ve Müslümanlaştırılması için iskân faaliyetleri yürütülürken diğer yandan da Kanuni'nin geniş araziler tahsis ederek kurduğu vakıf aracılığıyla imar faaliyetleri destekleniyordu. Bu amaçla inşa edilen külliye'nin bir parçası olarak kurulan medreseye merkezin fetva vazifesi ile atadığı müderrisler aynı zamanda adanın dinî otoritesi konumundaydılar.⁷⁶ Seyitgazi'de Sultan Süleyman'ın adıyla anılan medrese ise yeni bir medrese inşaatından çok Seyit Battalgazi Külliyesi içerisindeki zaviyenin medreseye çevrilmesiyle oluşturulmuş bir yapıdır. Külliye içerisinde Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad'ın annesi adına yaptırdığı Ümmühan Hatun Medresesi de Yavuz Sultan Selim'in onarımlarıyla faaliyetlerini sürdürmekteydi. Ancak Eskişehir kadısı Mustafa İştrefî Çelebi zaviyede bulunan Kalenderiler'in buradan uzaklaştırılmasını ve "zâhiri" ilimlerle meşgul olunan bir medrese haline getirilmesini merkeze arz ettiğinde bu teklifi kabul gördü ve zaviye "ehl-i ders ü fetvâ"nın mekânı haline geldi.⁷⁷ Medresenin Sultan Süleyman adıyla anılması, Kanuni'nin İran seferleri sırasında sık sık Seyitgazi'ye uğraması ve külliyeye birtakım ilavelerde bulunmasıyla ilgili olmalıdır.⁷⁸ Kanuni'nin medrese inşa ettiği diğer bir şehir olan Şam ise köklü medreseleri ve meşhur âlimleri ile Arap coğrafyasında önemli bir eğitim merkeziydi. Osmanlıların Şam'ı topraklarına katmasından yaklaşık elli sene sonra inşa edilen Süleymaniye Medresesi, zamanla şehrin en muteber eğitim müessesesi haline gelmiş ve medresede görev yapan âlimler sayesinde Hanefî hukuk okulu, Şafiî mezhebi ağırlıklı tedrisatın yapıldığı Şam'da önem kazanmaya başlamıştır. Medreseye Şam fetvasıyla birlikte atanan müderrisler de ilk zamanlarda İstanbul'dan gönderilirken zamanla Şam'ın yerel uleması müftülük ve müderrislik pozisyonunu ellerinde tutmayı başarmışlardır.⁷⁹

16. yüzyıl boyunca yürütülen medrese inşası faaliyetlerinde sultan ve hanedan ailesi dışında veziriazamlık, vezirlik, beylerbeylik ya da sancakbeyliği gibi görevlerde bulunmuş devlet adamları da önemli katkılar sunmuştur. Bu

76 BOA, KK, nr. 246, s. 113; BOA, A.RSK.d, nr. 1516-B, s. 45; BOA, KK, nr. 258, s. 52; BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 227. Rodos müftüleri ve müftülüğü için bkz. Köse, "Taşra Müftüleri", s. 147-52.

77 Atâyî, s. 364; Müftüler için bkz. BOA, A.RSK.d, nr. 1461, s. 172; BOA, KK, nr. 252, s. 240; BOA, A.RSK.d, nr. 1502, s. 33; BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 102, 141; BOA, A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 18, 81; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 167, 287, 292; Atâyî, s. 557, 623, 1076, 1196.

78 Yağmur Say, "Seyyid Battal Gazi Kültü ve Seyyid Battal Gazi Külliyesi", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu - I, 2-4 Kasım 1998*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001, s. 151-208.

79 BOA, KK, nr. 252, s. 240; BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 28, 129; BOA, KK, nr. 257, s. 44, 132; BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 97; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 47; BOA, KK, nr. 217, s. 201; Şam müftüleri ve müftülüğü için bkz. Köse, "Taşra Müftüleri", s. 152-59.

medreselerin birçoğu bilâd-ı selâsede inşa edilirken, Rumeli topraklarında ve Anadolu'nun doğusundaki bazı şehirlerde de yeni medreseler inşa edilmiş ve bunların bir kısmı buldukları şehirlere müftü olarak atanan âlimlere verilmiştir. Örneğin Veziriazam Pargalı İbrahim Paşa'nın Hezargrad'da yaptırdığı İbrahim Paşa Medresesi,⁸⁰ Veziriazam Rüstem Paşa'nın 1553 yılında Rodosçuk'ta/Tekirdağ'da yaptırdığı Rüstem Paşa Medresesi,⁸¹ Sofu lakabıyla anılan Mehmed Paşa'nın 1550 yılı civarında Sofya'da inşa ettirdiği Sofu Mehmed Paşa Medresesi,⁸² Deli Hüsrev Paşa'nın Halep⁸³ ve Diyarbakir'de yaptırdığı Hüsreviye Medreseleri,⁸⁴ Erzurum Beylerbeyi İskender Paşa'nın 1553 yılında Ardanuç'ta⁸⁵ ve 1565 yılında Van'da yaptırdığı İskender Paşa Medreseleri,⁸⁶ Budin Beylerbeyi Yahyalı Mehmed Paşa'nın 1550 civarında Belgrad'da yaptırdığı Yahyalı Mehmed Paşa Medresesi,⁸⁷ yine Budin'de Beylerbeylik yapmış Sokullu Mustafa Paşa'nın 1575 yılında Budin'de yaptırdığı Mustafa Paşa Medresesi,⁸⁸ Pirî Mehmed Paşa'nın 1550 yılında

80 BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 203; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 49b, 57b, 82b; BOA, KK, nr. 270, s. 47; BOA, KK, nr. 217, s. 196; Atâyî, s. 1190, 1424, 1661.

81 BOA, A.RSK.d, nr. 1531, s. 4; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 33b; Nesrin Çiçek Akçıl, "Rüstem Paşa Külliyesi", *DİA*, 35, s. 293-4.

82 BOA, A.RSK.d, nr. 1517, s. 95; BOA, A.RSK.d, nr. 1529-A, s. 1; BOA, KK, nr. 7517, s. 25; Abdülkadir Özcan, "Kanuni Devri Vezirlerinden Sofu Mehmed Paşa'ya ve Sofya'daki Külliyesine Dair", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri 21-23 Nisan 2000 Sofya*, İstanbul, IRCICA, 2002, s. 267-76.

83 BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 104, 254; BOA, A.RSK.d, nr. 1531-A, s. 24; Atâyî, s. 505, 557, 634; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, s. 2542; Enver Çakar, "16. Yüzyılda Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Hüsreviye Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, 41, 2014, s. 67-95.

84 Atâyî, s. 504; Abdülkadir Özcan, "Hüsrev Paşa, Deli", *DİA*, 19, s. 40-1.

85 BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 137.

86 BOA, A.RSK.d, nr. 1529, s. 236, 311; Abdülkadir Özcan, "İskender Paşa", *DİA*, 22, s. 565-6; Mustafa Oflaz, "İskender Paşa Vakıfları", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XI, 21, 2009, s. 75-93.

87 BOA, KK, nr. 257, s. 42; BOA, A.RSK.d, nr. 1519, s. 68; BOA, A.RSK.d, nr. 1522, s. 8, 11, 155, 253; BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 47; BOA, KK, nr. 270, s. 49; BOA, EV.d, nr. 38004, vr. 105b; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, s. 946. Medrese bazı kayıtlarda Yahyalı Mehmed Paşa'nın oğlu Arslan Paşa'nın adıyla geçmektedir. Ancak özellikle de erken tarihlî kayıtlarda medresenin Arslan Paşa'ya atfedilmesi Paşa'nın medresenin vakfında uzun süre yöneticilik yapması ile ilgilidir. BOA, A.RSK.d, nr. 1474, s. 153; BOA, KK, nr. 242, s. 265; BOA, KK, nr. 238, s. 163; Aleksandar Fotić, "Yahyapaşa-oğlu Mehmed Pasha'a Evkaf in Belgrade", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 54, 4, 2001, s. 443.

88 BOA, A.RSK.d, nr. 1526, s. 376; BOA, A.RSK.d, nr. 1531, s. 4; Medresenin ilk müderrisi ve Budin müftüsü Ömer Efendi'nin biyografisi için bkz. Atâyî, s. 767.

Adana'da yaptırdığı Ramazanoğlu Medresesi⁸⁹ ve Bosna sancakbeyi Gazi Hüsrev Bey'in 1537 yılında Bosna'da yaptırdığı Hüsrev Beğ Medresesi⁹⁰ bu dönemde inşa edilen ve müftülere tahsis edilen medreselerdendir.

Sonuç

Müftü-müdürrislik, Osmanlı ilmiyesinin istihdam ettiği âlim sayısının büyük artışlar gösterdiği 16. yüzyılın ortalarından itibaren artan mansıp ihtiyacına önemli bir katkı sundu. Özellikle de 17. yüzyıl boyunca merkezden gönderilen âlimler yerine yerel ulema bu mansıpları elde etmek için daha istekli davrandı. Bu süreçte taşradaki birçok medrese de müftülere verilmek üzere hiyerarşiye dahil edildi. Bunun için Osmanlı yönetimi düzenli aralıklarla vakıf tahrirleri yaptırarak topraklarındaki medreselerle ilgili sağlıklı bilgiler elde etmeye ve medreselerin vakıf gelirleri üzerinde kontrol sağlamaya çalıştı. Böylece merkezî idare bir yandan kendi kontrolü dışındaki medrese mansıplarının sayısını azaltırken diğer yandan da birçok âlime istihdam sağlayan bir imkân elde etmiş oldu.

Taşrada müftülere tahsis edilen medreseler buldukları bölgenin en prestijli, vakıf gelirleri görece iyi durumda olan eğitim yerleriydi. Bu amaçla Osmanlılardan önce Anadolu topraklarında hükümlerlik sürmüş sultanlar ve beyler ile onların hanedan üyeleri ve yöneticileri tarafından yaptırılan medreseler müftü-müdürrislik mansıpları için önemli bir işlev görmüştür. Osmanlı sultanları ve hanedan üyeleri ile ümera tarafından özellikle de Batı Anadolu ve Rumeli topraklarında inşa edilen medreselerin bir kısmı de yine bu amaçla kullanılmıştır. Arap topraklarında ise Osmanlılar tarafından inşa edilmiş medreselere öncelik verilmiş, ancak Osmanlı öncesi inşa edilmiş medreseler de müftülük mansıpları için değerlendirilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri;

Bab-ı Asafî Ruus Kalemî Defterleri (A.RSK.d.), nr. 1461, 1473, 1474, 1477, 1482, 1502, 1516, 1517, 1519, 1522, 1523, 1524, 1526, 1529, 1531.

Evkaf Defterleri (EV.d.), nr. 38004.

89 Medresenin ilk müdürrisi ve Adana müftüsü Taceddin İbrahim Efendi'nin biyografisi için bkz. Atâyî, s. 481-2.

90 Medresenin ilk müdürrisi ve Bosna müftüsü Mevla Hüsameddin Şeyda'nın biyografisi için bkz. Atâyî, s. 271-2. Diğer müftü-müdürrisler için bkz. BOA, KK, nr. 246, s. 39; Atâyî, s. 364, 483, 1190.

Kamil Kepeci (KK), nr. 217, 236, 238, 242, 244, 246, 252, 253, 256, 257, 258, 270, 273, 7517.

Sadaret Defterleri (A.d.), nr. 2935, 2937.

Araştırma ve Kaynak Eserleri

Akçıl, Nesrin Çiçek, “Rüstem Paşa Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 35.

Akgündüz, Murat, *XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık*, İstanbul, Beyan, 2002.

Aktepe, M. Münir, “İzmir Şehri Osmanlı Devri Medreseleri Hakkında Ön Bilgi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 26, 1972.

Arslanyürek, Yaşar, “Osmanlı Devleti'nde Maraş'ta Faaliyet Gösteren Medrese ve Buk'alar”, *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu 4-6 Ekim 2012*, Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Belediyesi, 2013.

Atçıl, Abdurrahman, *Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Âlimler ve Sultanlar*, ter. Gürzat Kami, İstanbul, Klasik Yayınları, 2019.

Aydın, Bilgin, *XVI. Yüzyılda Dîvân-ı Hümayun ve Defter Sistemi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2017.

Aydın, Mehmet Akif, *Osmanlı Hukuku: Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2020.

Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, İFAV Yayınları, 2005.

Başar, Fahameddin, “Evrenosoğulları”, *DİA*, c. 11.

Beksaç, Engin – Çobanoğlu, Ahmet Vefa, “İlhanlılar”, *DİA*, c. 22.

Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

Bilget, N. Burhan, “Sivas”, *DİA*, c. 37.

Boran, Ali, “Hudâvendigâr Camii”, *DİA*, c. 18.

Çakar, Enver, “16. Yüzyılda Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Hüsreviye Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, 41, 2014.

Çiftcioğlu, İsmail, “Germiyanoğulları Dönemi Kütahya Medreseleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 2006.

Demiralp, Yekta, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1999.

Durukan, Aynur, “İlyas Bey Külliyesi”, *DİA*, c. 22.

Emecen, Feridun, “Taraklıborlu’dan Safranbolu’ya: Bir Müze-Şehrin Doğuşu ve Yükselişi”, *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu 4-6 Mayıs 1999*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2003.

Ertuğrul, Ali – Turan, Nurullah, “Bolu Sancağında Yıldırım Bayezid’e Mahsus Yapılara Tayin Edilen Vakıflar”, *Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu, 27-29 Kasım 2015 Bursa*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2019.

Esemenli, Deniz, “Alâeddin Camii ve Medresesi”, *DİA*, c. 2.

Eyice, Semavi, “Ahmed Gazi Medresesi ve Türbesi”, *DİA*, c. 2.

Fotic, Aleksandar, “Yahyapaşa-oğlu Mehmed Pasha’a Evkaf in Belgrade”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 54, 4, 2001.

Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1969.

Gürbüz, Osman, “Erzurum Çifte Minareli Medrese’nin Yapım Tarihi ve Bânîsi Hakkında Yeni Bir Yaklaşım”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, 2004.

Hırzu’l-Mülük, Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar, haz. Yaşar Yücel, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988.

Hoca Sadeddin, *Tâcü’l-tevârih*, c. 2, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1280/1863.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Medreseler Neydi, Ne Değildi?*, İstanbul, Kronik Yayınları, 2019.

İnanır, Ahmet, “Hisâriye Medresesi Vakfiyesi Örneğinde Osmanlı Medreselerinin Hukukî Temelleri ve Finansmanı Üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*, ed. Fuat Aydın vd., İstanbul, Mahya Yayınları, 2019.

İpşirli, Mehmet, *Osmanlı İlmîyesi*, İstanbul, Kronik, 2021.

_____, “Kayseri”, *DİA*, c. 26.

Kızıltan, Yılmaz, “1591 Tarihli Tapu-Tahrir Defterine Göre Erzincan’da Bulunan Tarihi Eserler”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 1993.

Köse, Ömer Faruk, “The Fatwa Collection of an Ottoman Provincial Mufti, Vani Mehmed Efendi (d. 1685)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2015.

_____, “Osmanlı Devleti’nde Taşra Müftüleri (1550-1700)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2023.

Kuran, Aptullah, *Anadolu Medreseleri*, c. 1, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1969.

Mülayim, Selçuk, “Karatay Medresesi”, *DİA*, c. 24.

Nevizâde Atâyî, *Hadâîku’l-Hakâik fi Tekmiletî’ş-Şakâik*, haz. Suat Donuk, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu, 2017.

Oflaz, Mustafa, “İskender Paşa Vakıfları”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XI, 21, 2009.

Özcan, Abdülkadir, “Kanuni Devri Vezirlerinden Sofu Mehmed Paşa’ya ve Sofya’daki Külliyesine Dair”, *Balkanlar’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri 21-23 Nisan 2000 Sofya*, İstanbul, IRCICA, 2002.

_____, “Hüsrev Paşa, Deli”, *DİA*, c. 19.

_____, “İskender Paşa”, *DİA*, c. 22.

Repp, R.C., *The Mufti of Istanbul: A Study in the Development of the Ottoman Learned Hierarchy*, London, Ithaca Press, 1986.

Sözen, Metin, *Anadolu Medreseleri: Selçuklular ve Beylikler Devri*, c. I-II, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, 1972.

Say, Yağmur, “Seyyid Battal Gazi Kültü ve Seyyid Battal Gazi Külliyesi”, *Tarihte Eskişehir Sempozyumu - I, 2-4 Kasım 1998*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2001.

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü’l-fuzalâ*, haz. Ramazan Ekinci, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu, 2018.

Turgut, Vedat, “Vakıf Belgelerine Göre Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Dönemi Aileleri II: Âl-i Timurtaş Paşa”, *Osmanlı Araştırmaları*, 53, 2019.

Uşşakizâde İbrahim Hasib Efendi, *Zeyl-i Şakâik*, haz. Ramazan Ekinci, İstanbul, Yazma Eserler Kurumu, 2017.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Yakupoğlu, Cevdet, “Kastamonu-Taşköprü’de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXVI, 61, 2017.

Ek: Müftülere Tahsis Edilen Medreseler ve Ruus Kayıtları

ŞEHİR (MÜFTÜLÜK)	MEDRESE	BANİSİ	RUUS KAYDI
Ağras	Atabek Gazi Medresesi	Ertokuş Bey	Medrese-i Gazi Atabek ma'a fetvâ-yı Ağras Muvakkaten Tırhala kadısı olup kazâdan ferâgat eden Seyyid Ahmed Efendi ehl-i ilim olmağla şeyhülislâm işaretiyle dâhil ile verilmek buyuruldu. 14 Cemâziyelâhir 1067 (EV.d, nr. 38004, vr. 34a)
Akkırman	Hacı İbrahim Medresesi	-	Medrese-i Hacı İbrahim der-Akkırman İzn bi'l-iftâ ile medrese-i mezbûre müderrisi olan Mehmed tarîkde olmadığından mâ'adâ kendü halinde durmayup ve edâ-i hizmet etmeyüp fitne vü fesada sâ'î olmağla ref' olunup medrese-i mezbûre Özi kazâsından ma'zûl İvaz'a buk'alık ile ber-vech-i te'bîd ve tekâüd izn bi'l-iftâ ile şeyhülislâm tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 17 Zilhicce 1069 (EV.d, nr. 38004, vr. 169a)
Aksaray	Zinciriye Medresesi	Yahşi Bey	Medrese-i Zinciriye der-Aksaray Mahlûle olmağla izn bi'l-iftâ ile eşrâf-ı kudâtan Seyyid Yahya'ya şeyhülislâm tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 3 Rebiülâhir 1068 (EV.d, nr. 38004, vr. 73b)
Akşehir	Sahib Ata (Atabek) Medresesi	Sahib Ata	Medrese-i Sahib Ata der-Akşehir Medrese-i mezbûre mahlûle olmağla hareket-i misliyye ile Kayseriyye'de Melik Gazi müderrisi Ebubekir Efendi izn bi'l-iftâ ile şeyhülislâm tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 5 Rebiülâhir 1067 (EV.d, nr. 38004, vr. 19b)
Alaşehir	Yıldırım Han Medresesi	Yıldırım Bayezid	Medrese-i Yıldırım Han der-Alaşehir ma'a fetvâ Müderrisi bir buçuk yıldan ziyade varmayup derse muktedir olmamağla mukaddema fetvâ ile elli akçe medreseden ma'zûl Mevlânâ Abdülkadir Efendi'ye hâric elli hükmü ve fetvâ ile verilmek buyuruldu. Bâ-hatt-ı hümayun 10 Cemâziyelevvel 1013 (A.RSK.d, nr. 1477, s. 29)

Amasya	Sultan Bayezid Han Medresesi	II. Bayezid	Medrese-i Sultan Bayezid Han ma'a fetvâ der-Amasya Dâhil pâyesiyle Seyyidgazi Medresesi'nden munfasıl Mevlânâ Ahmed'e fetvâ ile verilmek buyuruldu. Bâ-hatt 18 Şaban 1004 (A.RSK.d, nr. 1474, s. 80)
Ankara	Seyfiye Medresesi	-	Medrese-i Seyfiyye der-Ankara Medrese-i mezbûreye izn bi'l-iftâ ile müderris olan Mahmud fevt olup yeri mahlûl olmağın Kayseriyye kazâsından munfasıl Şerhî Mevlânâ Mehmed Efendi'ye izn bi'l-iftâ ile mukarrer olunmak fazîletlü şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek. 24 Şevval 1057 (A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 36)
Antalya	Hatuniye Medresesi	-	Medrese-i Hatuniyye der-Antalya İzn bi'l-iftâ ile müderris olan Resul fevtinden ba'de'l-ımtihan istihkâkı zâhir olan Abdülgaflar Efendi'ye şeyhülislâm işâretıyla verilmek. 12 Cemâziyelevvel 1073 (A.d, nr. 2937, s.11)
Antep	Mihaliye Medresesi	Mihail Bey	Medrese-i Mihaliye ma'a'l-fetvâ der-Ayıntab Sultaniye müderrisi olan Mevlânâ Mustafa'ya Sahn itibariyle verilmek buyuruldu. 16 Receb 1054 (A.RSK.d, nr. 1516-B, s. 56)
Ardanuç (Artvin)	Sefer Paşa Medresesi	İskender Paşa	Medrese-i Sefer Paşa der-Ardanuç Müderris olan Receb'e izn bi'l-iftâ ve dâhil pâyesiyle şeyhülislâm işâretıyla mukarrer olmak buyuruldu. 8 Rebiülahir 1063 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 137)
Ayasuluk (Selçuk)	Yahşi Bey Medresesi	Yahşi Bey	Medrese-i Yahşi Beğ der-Ayasuluğ Elli akçe ve fetvâ ve hâric hükmüyle müderris olan Mevlânâ Muhyiddin ehl-i ilim olduğun Tire kadısı arz etmeğın dâhil hükmüyle verilmek buyuruldu. Bâ-hatt 26 Zilhicce 1005 (A.RSK.d, nr. 1474, s. 250)

Azdavay	Hacı/Hace Mehmed Medresesi	-	Medrese-i Hâce Mehmed der-Azdavay İzn bi'l-iftâ ile Mesud Efendi'ye hâric ile şeyhülislâm tertibleri üzere verilmek. 2 Rebiülahir 1073 (A.d, nr. 2937, s.3)
Bafra	Ârız Çelebi Medresesi		Medrese-i Ârız Çelebi ve Vakf-ı Emirü'l-Hac der-Bafra Bafra müftisi Mehmed Efendi'nin buk'alık üzere ... üzerinde iken Ârız Çelebi Medresesi'nin mahsulü kalil olmağla mutasarrıf olduğu Emirü'l-Hac vakfı ilhâkıyla ber-vech-i iftâ verilmek recâ etmeğın Ârız Çelebi Medresesi'nde izn-i iftâ ile müderris olan mûmâileyhe ber-vech-i te'bîd mutasarrıf olmak üzere şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek. 8 Muharrem 1061 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 159)
Bağdad	Mercaniye Medresesi	Abbasi Halifelerinden	Medrese-i Mercaniyye ma'a fetvâ-yı Bağdad Medrese-i mezbûre Bağdad fetvâsıyla Bağdad kadısı Mehmed Efendi'ye verilmek. 7 Ramazan 1061 (A.RSK.d, nr. 1524, s. 12)
Balat (Aydın)	İlyas Bey Medresesi	Şücaeddin İlyas Bey	Medrese-i İlyas Beğ der-Balat Medrese-i mezbûre mahlûle olmağla Hâce Mehmed Efendi müstahıkk-ı inâyet olmağla şeyhülislâm hazretleri tertibi üzere Güzelhisar'da izn bi'l-iftâ ile mezkûra verilmek buyuruldu. 8 Receb 1054 (A.RSK.d, nr. 1516-B, s. 50)
Balıkesir	Yıldırım Han Medresesi	Yıldırım Bayezid	Medrese-i Yıldırım Han ma'a fetvâ-yı Balıkesri Medrese-i mezbûre ile zikr olunan fetvâ-yı şerif mahlûl olmağın Hasan Paşa Medresesi'nde müderris olan Mevlânâ Hürrem Efendi'ye dâhil pâyesiyle verilmek buyuruldu. Bâ-hatt 20 Cemâziyelevvel 1031 (KK, 257, s. 71)
Belgrad	Yahyalı Mehmed Paşa Medresesi	Yahyalı Mehmed Paşa	Medrese-i Yahyalı Mehmed Paşa der-Belgrad Hidmet-i iftâ mutasarrıf olduğu Bögürdelen arpalığı ile yerinde Sahn itibar olmak üzere verilmek buyuruldu. 20 Cemâziyelevvel 1062 (A.RSK.d, nr. 1522, s. 253)

Birgi	Zeyneddin Efendi Medresesi	-	Medrese-i Zeyneddin Efendi der-Birgi Kimesnenin üzerinde olmayup mahlûl olmağla bi'l-fil Birgi müftisi olan Mehmed Efendi'ye askerî tarafından te'yid mektubu ile kimesnenin tasarrufunda değil ise hâric elli ve şeyhülislâm işâretiyle verilmek. 10 Ramazan 1063 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 199)
	Nurullah Efendi Medresesi	-	Medrese-i Nurullah Efendi der-Birgi Medrese-i mezbûrede izn bi'l-iftâ ve hâric elli ile müderris olan Arif Mehmed Efendi'ye üzerinde dâhil itibar olunmak üzere şeyhülislâm işâretiyle verilmek. 23 Şaban 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 311)
Bolu	Yıldırım Han Medresesi	Yıldırım Bayezid	Medrese-i Yıldırım Han der-Bolu Mahlûl olmağla dâhil ile ve izn bi'l-iftâ ile Niksar'da Darü'l-hadis müderrisi olan Seyyid Hasan'a şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri ile verilmek buyuruldu. Zilhicce 1056 (A.RSK.d, nr. 1517, s. 140)
	Süleyman Paşa Medresesi	-	Medrese-i Süleyman Paşa der-Bolu Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile kudemâ-i tarîkden Mustafa Efendi üzerinde iken Hüseyin alup mezbûr Hüseyin ref' ve mezkûra mukarrer olup lakin tekrar dahletmekle şeyhülislâm tertibleri üzere mukarrer olmak buyuruldu. 19 Ramazan 1070 (KK, 217, s. 43)
Bosna	Hüsrev Bey Medresesi	Hüsrev Bey	Medrese-i Hüsrev Beğ ma'a fetvâ der-Bosna Bursa'da Molla Yegan müderrisi olan Şemseddin'e dâhil hükmü ile verilmek buyuruldu. Bâ-hatt-ı hümâyun Nasuh Beğ'e verildi. 25 Şaban 993 (KK, 246, s. 39)
Budin	Mustafa Paşa Medresesi	Mustafa Paşa	Medrese-i Mustafa Paşa ve iftâ-yı Budin ve kazâ-i Kopan Mezbûra Sahn pâyesiyle ve izn bi'l-iftâ ile Kopan kazâsına ber-vech-i te'bîd ve tekâüd hatt-ı hümâyun .... emr-i şerîfle Abdullah Efendi üzerinde iken kazâ-i mezbûr âhara verilmekle Budin Valisi Vezir Fazlı Paşa arzı ile mühürlü hatt-ı hümâyun ile verilmeğın mukarrer olmak buyuruldu. 6 Zilhicce 1066 (A.RSK.d, nr. 1531, s. 4)

Çankırı	Cemaleddin Medresesi	Cemaleddin Ferruh	Medrese-i Cemaleddin der-Kangırı ma'a fetvâ ve İç-il hükmü Müderis Mevlânâ Mehmed arz-ı hâl sunup Taşköpri'de Mevlânâ Muzafferüddin Medresesi'nde iç-il hükmü ve fetvâ ile müderis iken medrese-i mezbûre pâye-i Sahn ve fetvâ ile Mevlânâ İbrahim'e verilip sıfır'ı-yed kalmağın kadıasker önünde imtihan oldukda rüchanı zâhir olmağla medrese-i mezbûre mûmâileyhe verilmek buyuruldu. 4 Receb 1013 (A.RSK.d, nr. 1477, s. 38)
Çardak (Çanakkale)	Yakup Paşa Medresesi	Yakup Bey	Medrese-i Yakup Paşa der-Çardak Medrese-i mezbûre Sadık Mehmed fevtinden ulemâdan Seyyid Mustafa'ya şeyhülislâm işâretiyle ve izn bi'l-iftâ ile verilmek buyuruldu. 4 Receb 1068 (EV.d, nr. 38004, vr. 89b)
Diyarbakır	Hüsreviye Medresesi	Deli Hüsrev Paşa	Medrese-i Hüsreviyye der-Diyarbakır Medrese-i mezbûre Van'da fetvâ ve İskenderpaşa Medresesi'nde mutasarrıf olan Ebubekir Efendi'ye Sahn pâyesiyle şeyhülislâm işâretiyle verilmek buyuruldu. 13 Cemâziyelevvel 1067 (EV.d, nr. 38004, vr. 27a)
	Mesudiye Medresesi	Sultan Mesud	Medrese-i Mesudiyye der-Diyarbakır Medrese-i mezbûre daima müftilere verilegelmişken bir tarikle âhara verilmekle yine üslûb-ı kadîm üzere hâlâ Diyarbakır kadısı olup ba'dehû fetvâ ve Ergani ilhâkıyla tekâüd ihtiyar eden İbrahim'e şeyhülislâm tertibleri üzere verilmek buyuruldu. Selh-i Şaban 1068 (EV.d, nr. 38004, vr. 99a)
Elbistan (Maraş)	Ashab-ı Kehf Medresesi	Alaüdevle	Medrese-i Ashabu'l-Kehf Medrese-i mezbûreye izn bi'l-iftâ ile mutasarrıf olan Mevlânâ Ali Efendi bî-vech azl olunmağla faziletli şeyhülislâm hazretlerinin işâretleriyle dâhil ile yine ibka ve mukarrer olmak. Gurre-i Muharrem 1068 (KK, 270, s. 101)
Erzincan	Melik Fahreddin Gazi Medresesi	Fahreddin Behramşah Gazi	Medrese-i Melik Fahreddin Gazi der-Erzincan Medrese-i mezbûre hâric elli ve izn bi'l-iftâ ile es-Seyyid Mehmed'in ruusu üzerinde olmağla mûcibince şeyhülislâm hazretlerinin işâretleri üzere tecdid olmak. 17 Rebiülahir 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 186)

Erzurum	Ahmediye Medresesi	Ahmed b. Ali	Medrese-i Ahmediye der-Erzurum Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile yine Ahmediye Medresesi'nden mazul olan Mevlânâ Veli Efendi zîde fazlühü ehl-i ilim ve sâhib-i fazîlet olmağla fazîletlü şeyhülislâm hazretlerinin işâretleriyle verilmek. 17 Ramazan 1067 (KK, 270, s. 16)
	Hundi Hatun Medresesi	Hundi Hatun	Medrese-i Hundi Hatun der-Erzurum Medrese-i mezbûre mukaddemâ ulemâdan Mevlânâ Mehmed'e izn bi'l-iftâ ile verilüp üzerinde iken hilâf-ı inhâ müderrisinden Seyyid Sinan'a verilüp gadr olmağla şeyhülislâm tertibleri üzere girü izn bi'l-iftâ ile mûmâileyh Mevlânâ Mehmed'e verilmek. 27 Şaban 1054 (KK, 258, s. 63)
	Yakutiye Medresesi	Hoca Cemaleddin Yakut	Medrese-i Yakutiyye der-Erzurum Medrese-i mezbûrenin müderrisi olan Veli Mehmed Efendi ehl-i ilim ve ehl-i fazl olmağla medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile fazîletlü şeyhülislâm hazretlerinin işâretleriyle fetvâya izin verilmek. Gurre-i Muharrem 1068 (KK, 270, s. 101)
Filibe	Şehabeddin Paşa Medresesi	Şehabeddin Paşa	Medrese-i Şehabeddin Paşa der-Filibe İzn bi'l-iftâ ve hâric ile medrese-i mezbûrede müderris olan Mevlânâ Abdülaziz fazîletlü şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere yerinde dâhil olmak. 19 Rebiülevvel 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 173)
Gelibolu	Saruca Paşa Medresesi	Saruca Paşa	Medrese-i Saruca Paşa ma'a fetvâ-yı şerîf-i Gelibolu Mahlûl olmağın Hacı Hasan müderrisi olan Mevlânâ Derviş Efendi'ye verilmek buyuruldu. Bâ-hatt Cemâziyelevvel 1031 (KK, 257, s. 73)
Güzelhisar (Aydın)	Üveys Paşa Medresesi	Üveys Paşa	Medrese-i Üveys Paşa der-Güzelhisar Medrese-i mezbûre Mevlânâ Mehmed'e izn bi'l-iftâ ile verilmek buyuruldu. 16 Receb 1054 (A.RSK.d, nr. 1516-B, s. 56)

Halep	Hüsreviye Medresesi	Deli Hüsrev Paşa	Medrese-i Hüsreviyye ve izn bi'l-iftâ der-Haleb Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile müstahk olan Mehmed'e şeyhülişlâm tertibleri üzere verilmek. 7 Rebiülevvel 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 254)
Hezargrad	İbrahim Paşa Medresesi	Makbul İbrahim Paşa	Medrese-i İbrahim Paşa ma'a fetvâ ve kazâ-i Çardak der-Hezargrad Medrese-i mezbûra Hezargrad fetvâsi ve Çardak nâhiyesi ilhâkıyla mutasarrıf olan (boş) üzerinde olmağla mukarrer olmak buyuruldu. 27 Şaban 1067 (EV.d, nr. 38004, vr. 57b)
İzmir	Sultan Selim Medresesi	Yavuz Sultan Selim	Medrese-i Sultan Selim Han der-medine-i İzmir Mahlûl olmağla zümre-i kudâtan olan Mevlânâ Mehmed hâric elli ve izn bi'l-iftâ ile fazîletlü şeyhülişlâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek. 17 Rebiülahir 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 186)
Karahisar-ı sahib	Gedik Ahmed Paşa Medresesi	Gedik Ahmed Paşa	Medrese-i Gedik Ahmed Paşa der-Karahisar-ı sahib Medrese-i mezbûrede izn bi'l-iftâ ve dâhil ile on seneden beridir müderris olan Ali Efendi'ye pâye-i Sahn itibar olmak üzere verilmek buyuruldu. Zilhicce 1056 (A.RSK.d, nr. 1517, s. 140)
Kasaba-i Akdeniz	el-Hac İbrahim Medresesi	-	Medrese-i el-Hac İbrahim der-kasaba-i Akdeniz İzn bi'l-iftâ ile müderris olan Süleyman fevt olup yeri mahlûl olmağın kırkdan ma'zül Mevlânâ Abdülbaki'ye yevmî elli akçe ve hâric ile ve izn bi'l-iftâ ile fazîletlü şeyhülişlâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek. 29 Rebiülevvel 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 178)
Kasaba-i Malkara	Turhan Bey Medresesi	Evrenosoğlu Turhan Bey	Medrese-i Turhan Beğ der-kasaba-i Malkara İzn bi'l-iftâ ile müderris olan Mevlânâ Mehmed müstahk-ı inâyet olmağın yerinde hâric elli ile fazîletlü şeyhülişlâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek. 29 Rebiülevvel 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 178)
Kastamonu	Atabek Gazi Medresesi	Muzafferrüddin Yavlak Arslan	Medrese-i Atabek Gazi der-Kastamonu Taşköprü'de vâki Muzafferiye Medresesi'nde dâhil elli ile müderris olan Mevlânâ Kemal Efendi'ye izn bi'l-iftâyla ber-vech-i mübadele verile deyu buyuruldu. Bâ-hatt 23 Cemâziyelâhir 1042 (A.RSK.d, nr. 1502, s. 41)

Kayseriyye	Köşk Medresesi (Sultan Eretna Medresesi)	Alaeddin Eretna	Medrese-i Sultan Eretna der-Kayseriyye Dâhil pâyesiyle müderris ve müftî olan Muslihuddin için ehl-i ilim ve sâhib-i fazîlet olup azlin icap eder husus yoğiken âhara verilmiştir deyu mukarrer olmak recâ etmeğin buyuruldu. Bâ-hatt 29 Cemâziyelâhir 1005 (A.RSK.d, nr. 1474, s. 203)
	Gıyasiye Medresesi	Gevher Nesibe Sultan	Medrese-i Gıyasiyye der-Kayseriyye Kayseriyye mollasına hüküm ki medrese-i mezbûre müderrisi olan dârende Mevlânâ Veli zîdet fezâiluhûya gelüp Mevlânâ Celeleddin-i Rumî kuddise sırruhû evladından olup ehl-i ilim ve sâhib-i fazl olmağla medrese-i mezbûra gelüp zâviyeyi ilhâk iç-il'den hâric elli hükmü ile tevcîh olunup iftâya dahi me'zûn olmağla talim-i ulum ve hidmet-i fetvâ ile .... kusuru yoğiken medrese-i mezbûra yirmi beş akçe ile .... Mevlânâ Mehmed'e verilüp gadr olunmağla girü kendüye mukarrer kılınup bi'l-fil üzerinde olup lakîn dahl ve nizadan hâli olmamağın medrese-i mezbûreye Mevlânâ-yı mûmâileyh tevcîh ve ibka olunduğundan? mutasarrif olup mezbûr Mehmed'i ve âharı dahlettirmeyesin? Evahir-i Muharrem 1018 (A.RSK.d, nr. 1482, s. 38)
	Huand/ Hundi Hatun Medresesi	Mahperi Hatun	Medrese-i Hundi Hatun der-Kayseriyye Hâric elli ve izn bi'l-iftâ ile müderris olan Seyyid Mehmed Efendi ehl-i ilim ve tarîk eskisi olmağla yerinde dâhil itibar olunmak üzere şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 24 Şaban 1060 (A.RSK.d, nr. 1522, s. 16)
	Kenaniye Medresesi	-	Medrese-i Kenaniyye der-Kayseriyye Hâlâ Kayseriyye'de me'zûn bi'l-iftâ olan Seyyid Mehmed'e şeyhülislâm tertibleri ile verilmek. 20 Cemâziyelâhir 1066 (A.RSK.d, nr. 1529, s. 225)
	Sahibiye Medresesi	Fahreddin Sahib Ata	Medrese-i Sahibiyye der-Kayseriyye Medrese-i mezbûre mahlûle olmağla Kayseriyye'de Handi Medresesi'nden ma'zûl olan Mevlânâ es-Seyyid (boş) Efendi zîde fazlühûya faziletlü şeyhülislâm hazretlerinin işâretleriyle kema-fi'l-evvel izn bi'l-iftâ ile verilmek. 8 Zilhicce 1067 (KK, 270, s. 88)

Kefe	Ferhadiye Medresesi	-	Medrese-i Ferhadiyye der-Kefe Kefe'de vâki Cezeri Kasım Paşa müderrisi olan Mevlânâ Yusuf ehl-i ilim olmağla medrese izn bi'l-iftâ ve dâhil elli ile verilmek buyuruldu. 29 Cemâziyelâhir 1054 (KK, 258, s. 51)
Kıbrıs	Sultan Selim Han Medresesi	II. Selim	Medrese-i Sultan Selim der-Kıbrıs ma'a izn bi'l-iftâ şeyhülislâm işâretiyle Ahmed'e verilmek. 26 Ramazan 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 322)
	Darü'l-hidaye Medresesi	-	Medrese-i Darü'l-hidaye der-Lefkoşıyye tâbi'-i Kıbrıs Mukaddema emr-i şerif ile Kıbrıs müftisi olan Halimzâde Mevlânâ Ali zide fazlühü emr-i âlî olmağla mûmâileyhe verilmek. 8 Şaban 1054 (KK, 258, s. 63)
Kırkkilise	Çavuşbaşı Medresesi	-	Medrese-i Çavuşbaşı der-Kırkkilise Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ve Çavuşbaşı Mustafa Ağa vakfından on akçe vazifeye meşrutatı ....ve Ahmed Paşa vakfından on akçe vazife dahi ber-vech-i te'bîd dâhil pâyesiyile mutasarrıf olan Halil ehl-i ilim olmağla Sofular.... nâm vakf-ı mezraa dahi medreseye ilhâk olunup şeyhülislâm işâretiyle Sahn itibariyle verilmek buyuruldu. 17 Ramazan 1068 (EV.d, nr. 38004, vr. 102a)
Kızılca Tuzla	Gazi Hüdavendigâr Medresesi	I. Murad	Medrese-i Gazi Hüdavendigâr der-Kızılca Tuzla Medrese-i mezbûrede yevmî elli akçe ile müderris olan (boş) ... olup tecdîd-i berat dahi etmemeğın Beğşehir'nde İsmail Beğ Medresesi'nden iki yıl ziyade infisali olan Mevlânâ Mehmed'e yevmî altmış akçe ve fetvâ ile ve iç-il şartıyla verilmesi arz olundukda buyuruldu. 23 Ramazan 1005 (A.RSK.d, nr. 1474, s. 231)
Konya	Karatay-ı Kebîr Medresesi	Celaledin Karatay	Medrese-i Karatay-ı Kebîr ma'a fetvâ der-Konya Medrese-i mezbûreden ma'zûl Mustafa Efendi'ye dâhil ile verilmek. 10 Receb 1061 (A.RSK.d, nr. 1522, s. 106)

Kudüs	Salahiye Medresesi	Selahaddin-i Eyyubî	Medrese-i Salahiyye der-Kuds-i şerîf Mezheb-i İmam Şafîî hazretleri üzere iftâya izn ile Seyyid Ebü'l-Lutf'a şeyhülislâm işâretiyle verilmek. 11 Zilkade 1063 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 217)
	Osmaniye Medresesi	İsfahan Şah Hatun Sultan	Medrese-i Osmaniyye der-Kuds-i şerîf Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile kırkdan ma'zûl Seyyid Abdurrahim'e hâric elli ile şeyhülislâm tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 19 Ramazan 1068 (EV.d, nr. 38004, vr. 101b)
Kütahya	Germiyanoğlu Medresesi	Yakub Çelebi	Medrese-i Germiyanoğlu ma'â fetvâ der-Kütahya Sâbıkâ medrese-i mezbûreye müftülük üzere ber-vech-i tekâüd seksen akçe ile mutasarrıf olup Vacidiyye Medresesi'ne tebdil olunan Mevlânâ Mehmed arz-ı hâl sunup girü medresesi on akçe terfi kendüye verilmek recâ etmeğın medresesi ve fetvâsı mukarrer olunsun deyu buyuruldu. [Derkenar: Hâlen müşarunileyh gelip medrese-i mezbûreyi talep etmeğın verildi.] Bâ-hatt 3 Muharrem 1000 (A.RSK.d, nr. 1473, s. 16)
	Vacidiye Medresesi	Mübarizüddin Umur Bey	Medrese-i Vâcidiyye der-Kütahya Sâbıkâ mevleviyet ile Eskişehir kadısı olan Mevlânâ Ramazan'a izn bi'l-iftâ ile verilmek buyuruldu. Bâ-hatt Bâ-tertib-i şeyhülislâm 14 Cemâziyelâhir 1054 (A.RSK.d, nr. 1516-B, s. 44)
	Vahid Paşa Medresesi	-	Medrese-i Vahid Paşa der-Kütahya Seyyidgazi'de dâhil ve izn bi'l-iftâ ile Sultan Süleyman Han müderrisi olan kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkıkîn Hacızâde? Mevlânâ Seyyid Mehmed Efendi zîde fazluhüya misli ve yine izn bi'l-iftâ ile medrese-i mezbûre faziletlü şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 10 Şevval 1057 (A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 18)

Larende/Karaman	Emir Musa Medresesi	Emir Musa	Medrese-i Emir Musa der-Larende Medrese-i mezbûrede izn bi'l-iftâ ve müderris olan Nasuh'un fevtinden sâbıkâ ol câniblerde müfti olan Mustafa Efendi'ye hâric elli ve izn bi'l-iftâ ile mahzar mücibince şeyhülislâm hazretlerinin işâretleri üzere verilmek. 23 Şaban 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 78)
Manastır	Ahmed Paşa / Hacı Mahmud Bey Medreseleri	-	Medrese-i Ahmed Paşa ve Hacı Mahmud Beğ der-Manastır Müderris Şah Mehmed'in fevtinde izn bi'l-iftâ ile kazâdan fâriğ olup ...u'l-asl ve'dîn olan İbrahim'e hâric elli ile verilmek buyuruldu. 28 Zilkade 1062 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 86)
Manisa	Sultan Süleyman / Sultaniye / Hatuniye Medresesi	Hafsa Sultan	Medrese-i Sultaniye ma'a'l-fetvâ der-Manisa Medrese-i mezbûre mahlûle olmağın Sahn müderrislerinden Mevlânâ Osman Efendi'ye verilmek buyuruldu. Bâ-hatt Gurre-i Zilkade 1042 (A.RSK.d, nr. 1502, s. 60)
Maraş	Şadiye Medresesi	Şadi Bey	Medrese-i Şadiye der-Maraş İzn bi'l-iftâ ve hâric ile müderris olan Derviş ehl-i ilim olup risale-i makbûlesi olmağla yerinde dâhil itibar olunmak üzere şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere ruûs verilmek. 9 Şevval 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 102)
	Taş Medresesi	Alaüddevle	Medrese-i Taş ma'a fetvâ der-Maraş Hâric elli ile Hacı Mehmed'in üzerinde olmağla teccid olunmak buyuruldu. 20 Safer 1062 (A.RSK.d, nr. 1522, s. 217)
	Mektube Medresesi	-	Medrese-i Mektube der-Maraş Dâhil ve izn bi'l-iftâ ile Derviş'in üzerinde olmağla müceddeden sûret-i ruûs verilmek. 18 Safer 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 248)
Mardin	Şehidiye / Cihangiriye Medreseleri	Artuk Arslan	Medrese-i Şehidiyye ma'a medrese-i Cihangiriyye der-Mardin Medrese-i mezbûra mülhakı ve izn bi'l-iftâ ile nice zamandan beri Molla Mehmed mutasarrıfken âhara verilmekle medrese-i mezbûre mülhakı ve izn bi'l-iftâ ile şeyhülislâm tertibleri üzere mukarrer olmak buyuruldu. 15 Şaban 1070 (KK, 217, s. 36)

Menemen	Mehmed Paşa Medresesi	-	Medrese-i Mehmed Paşa der-Menemen ma'a'l-fetvâ Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile Mustafa Efendi'nin üzerinde iken âhara verilmekle şeyhülislâm işâretiyle mukarrer olmak buyuruldu. 2 Muharrem 1067 (A.RSK.d, nr. 1531, s. 11)
Merzifon	Sultan Mehmed Han Medresesi	Çelebi Sultan Mehmed	Medrese-i Sultan Mehmed ma'a fetvâ der-Merzifon Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile Mahmud Efendi'ye şeyhülislâm işâretiyle verilmek. 24 Rebiülahir 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 267)
Mudurnu	Yıldırım Han Medresesi	Yıldırım Bayezid	Medrese-i Yıldırım Han der-Mudurnu ma'a Geçidviran der-Bolu ve izn bi'l-iftâ Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ve dâhil itibariyle şeyhülislâm işâretiyle Müftizâde Mevlânâ İbrahim Efendi'ye verilmek buyuruldu. 27 Receb 1067 (EV.d, nr. 38004, vr. 51a)
Musul	Togay Medresesi	-	Medrese-i Togay der-Musul Dâhil ile müderris olan Yasin Efendi ibn el-Mevla Mahmud Efendi izn bi'l-iftâ ve mûsıla-i Sahn itibarıyla mutasarıf olmak üzere şeyhülislâm işâretiyle verilmek buyuruldu. 9 Şevval 1076 (A.d, nr. 2937, s.209)
Niğbolu	Kadı İvaz / Gazi Ali Bey Medreseleri	Kadı İvaz	İbrahim Paşa medresesine fetvâ ile müderris olan İvaz fevtinden şeyhülislâm arzıyla Niğbolu'da Kadı İvaz ve Gazi Ali Beğ medreselerinde fetvâ ile müderris olan İbrahim'e şeyhülislâm işâretiyle Çardak kazâsı ilhâkıyla verilmek buyuruldu. 17 Receb 1067 (EV.d, nr. 38004, vr. 41a)
Niğde	Beyza Medresesi	Aleaddin Ali	Medrese-i Beyza der-Niğde Niğde'de Beyza Medresesi'nde müderris olanlar izn bi'l-iftâ ile olagelüp hâlâ müderris olan iftâya kadir olmamağla medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile kazâdan fâriğ ehl-i ilim ve müstahık olan Mustafa Efendi'ye verilmek fazîletlü şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere. 23 Şevval 1057 (A.RSK.d, nr. 1517-B, s. 69)

Niksar	Darü'l-hayr Medresesi	Yağlıbasan	Medrese-i Darü'l-hayr ma'a fetvâ der-Niksar Medrese-i mezbûre meşrutası olan Niksar fetvâsıyla ma'an Yahya Efendi'ye şeyhülislâm işâretiyle verilmek. 21 Muharrem 1066 (A.RSK.d, nr. 1529, s. 142)
	Yağlıbasan Medresesi	Yağlıbasan	Medrese-i Yağlıbasan der-Niksar Müderris olan Abdurrezzak fevtinden iftâya izn olmak üzere Seyyid Ahmed'e şeyhülislâm işâretiyle verilmek buyuruldu. 23 Cemâziyelevvel 1068 (EV.d, nr. 38004, vr. 82a)
Peçin (Milas)	Ahmed Ağa Medresesi	Ahmed Gazi	Medrese-i Ahmed Ağa der-Peçin ve izn bi'l-iftâ Medrese-i mezbûrede müderris olan Mehmed ehl-i ilim olmağla ol taraflarda izn bi'l-iftâ ve hâric elli ile medrese-i mezbûre mukarrer olmak buyuruldu. 16 Zilhicce 1062 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 94)
Rodos	Sultan Süleyman Medresesi	Kanuni Sultan Süleyman	Medrese-i Sultan Süleyman der-Rodos Merzifon'da Sultan Mehmed Han müderrisi olan Şer'î Hasan Efendi'ye izn bi'l-iftâ ile verilmek buyuruldu. 3 Cemâziyelâhir 1054 (KK, 258, s. 52)
Rodosçuk	Rüstem Paşa Medresesi	Rüstem Paşa	Medrese-i Rüstem Paşa der-Rodosçuk Medrese-i mezbûre Vize'de dâhil ve izn bi'l-iftâ ile Selçuk Sultan müderrisi olan Ali Efendi'ye misli dâhil ve izn bi'l-iftâ ile şeyhülislâm işâretiyle verilmek buyuruldu. 20 Zilhicce 1066 (A.RSK.d, nr. 1531, s. 4)
Samsun	Ârız Çelebi Medresesi	-	Medrese-i Ârız Çelebi der-Samsun Medrese-i mezbûrda müderris ve me'zûn bi'l-iftâ olan Mehmed'in nâ-müstahak olduğundan Müftizâde Mehmed'e izn bi'l-iftâ ve hâric ile şeyhülislâm tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 7 Ramazan 1070 (KK, 217, s. 40)
Selanik	Sultan Murad Han Medresesi	II. Murad	Medrese-i Sultan Murad Han der-Selanik Yevmi elli akçe ile müderris ve müfti olan Mevlânâ Mahmud'a âhar medrese inayet buyurularup medrese-i selâtin-i 'izâm medârisinden İstanbul'da İbrahim Kethüda Medresesi'nde elli akçe ile müderris olan Mevlânâ Ahmed'e iç-il hükmü ve fetvâ ve pâyeye itibariyle verilmek buyuruldu. Fi 4 Receb bâ-tezkire-i Kadıasker-i Rumeli 6 Şevval 988 (KK, 238, s. 145)

Seyitgazi	Sultan Süleyman Medresesi	Kanuni Sultan Süleyman	Medrese-i Sultan Süleyman Han ma'a fetvâ der-Seydigazi Medrese-i mezbûrda müfti olan Mahmud Efendi'ye mûsıla-i dâhil olmak üzere şeyhülislâm işâretiyle verilmek. 17 Receb 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 292)
Sinop	Sultan Alaeddin Medresesi	Sultan I. Alaeddin Keykubad	Medrese-i Alaeddin ma'a fetvâ der-Sinop Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile şeyhülislâm işâretiyle Mehmed Efendi'ye verilmek buyuruldu. 26 Receb 1065 (A.RSK.d, nr. 1529, s. 40)
Siroz	Selçuk Sultan Medresesi	Selçuk Sultan	Medrese-i Selçuk Sultan ve izn bi'l-iftâ İzn bi'l-iftâ medrese-i mezbûrede hâric elli ile müderris olan Ali Efendi dâhil itibar olmak üzere şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek. 8 Rebiülevvel 1061 (A.RSK.d, nr. 1523, s. 8)
Sivas	Şifaiye Medresesi	Sultan I. İzzeddin Keykâvus	Medrese-i Şifaiyye ve fetvâ-yı Sivas Sivas'da medrese-i mezbûre ile fetvâ hizmetinde olan Halil fevt olmağla Sivas ahâlisinden Şeyh Şemseddin evladından yüz elli akçe kazâyâ mutasarrıf olan İsmail'e mahzar ve şeyhülislâm işâretiyle izn bi'l-iftâ ile verilmek. 8 Ramazan 1063 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 198)
Sofya	Sofu Mehmed Paşa Medresesi	Sofu Mehmed Paşa	Medrese-i Sofu Mehmed Paşa der-Sofya Kudâttan Mehmed Efendi'ye hâric elli ve izn bi'l-iftâ ile faziletli şeyhülislâm hazretlerinin tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 27 Rebiülahir 1056 (A.RSK.d, nr. 1517, s. 95)
Şam	Sultan Süleyman / Süleymaniye Medresesi	Kanuni Sultan Süleyman	Medrese-i Sultan Süleyman Han der-Şam-ı şerif ma'a fetvâ-yı şerif Edirne'de Üç Şerefeli'de Sahn pâyesiyle müderris olan Mevlânâ Yusuf'a yevmî altmış akçe izn bi'l-fetvâ ile verilmek buyuruldu. Ramazan 1030 (KK, 257, s. 44)
Taraklıborlu	Süleyman Paşa Medresesi	Candaroğlu Süleyman Bey	Medrese-i Süleyman Paşa der-Taraklıborlu Medrese-i mezbûre izn-i iftâ ve dâhil ile otuz seneden ziyade Mustafa'nın üzerinde iken Hüseyin Efendi yine izn-i iftâ ile şeyhülislâm tertibleri üzere mukarrer olmak buyuruldu. 7 Zilkade 1069 (EV.d, nr. 38004, vr. 165a)

Taşköprü	Muzafferüddin Medresesi	Muzafferrüddin Yavlak Arslan	Medrese-i Cemaleddin der-Kangırı ma'a fetvâ ve İç-il hükmü Müderis Mevlânâ Mehmed arz-ı hâl sunup Taşköprü'de Mevlânâ Muzafferüddin Medresesi'nde iç-il hükmü ve fetvâ ile müderis iken medrese-i mezbûre pâye-i Sahn ve fetvâ ile Mevlânâ İbrahim'e verilip sıfır-ı yed kalmağın kadıasker önünde imtihan oldukda rüchanı zâhir olmağla medrese-i mezbûre mûmâileyhe verilmek buyuruldu. 4 Receb 1013 (A.RSK.d, nr. 1477, s. 38)
Tebriz	Şenbigazan Medresesi	Gazan Han	Medrese Tebriz'de iken Vezir Cafer Paşa mektub gönderüp yevmî elli akçe ile Tebriz'de Şenbigazan müderisi ve Tebriz müftisi olan Mevlânâ Seyyid Mirim için fuzalâ-i a'cemiden olup her vechile lâyıq-ı inâyettir deyu Tebriz'de kendü bina eylediği medreseye fetvâ hizmeti ile yevmî elli akçe ile müderis tayin olunmasına recâ etmeğin buyuruldu. Bâ-hatt-ı hümâyun 19 Rebiülevvel 1001 (KK, 253, s. 37)
Tırhala	Ömer Bey Medresesi	Ömer Bey	Medrese-i Ömer Bey der-Tırhala Medrese-i mezbûre dâhil pâyesiyle izn bi'l-iftâ ile Ali Çavuş müderisi Abdullah'a şeyhülislâm tarafından tevcih ve mukarrer mektub verilmekle mûcibince verilmek buyuruldu. 7 Şaban 1067 (EV.d, nr. 38004, vr. 52b)
Tire	Molla Arab Medresesi	Molla Arab	Medrese-i Molla Arab ma'a fetvâ der-Tire Ayasuluğ'da vâki Yahşi Beğ Medresesi'nden munfasıl olan Mevlânâ Ahmed Efendi'ye misli ile verile deyu buyuruldu. Bâ-hatt 26 Rebiülahir 1042 (A.RSK.d, nr. 1502, s. 34)
	İbn Melek Medresesi	Aydinoğlu Mehmed Bey	Medrese-i İbn Melek der-Tire Medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ile Molla Arab müderisi Müftizâde Mustafa üzerinde olmağla şeyhülislâm işaretiyle mukarrer olmak buyuruldu. 9 Cemâziyelâhir 1065 (A.RSK.d, nr. 1529, s. 16)

Tokat	Hisariye Medresesi	Emir Hisar Bey	Medrese-i Hisariyye ma‘a’l-fetvâ der-Tokat Mukaddemâ hâric hükmü ile girü bu medreseden munfasıl olan Mevlânâ Mehmed Efendi’ye verilmek buyuruldu Bâ-hatt 18 Rebiülahir 1042 (A.RSK.d, nr. 1502, s. 33)
Trablus/ Trablusşam	Abdullah Medresesi	-	Medrese-i Abdullah der-Trablus Medrese-i mezbûre hâric ve izn bi’l-iftâ ile kırkdan ma‘zûl İsa Efendi’ye şeyhüslâm hazretlerinin tertibleri üzere buyuruldu. 9 Şaban 1056 (A.RSK.d, nr. 1517, s. 119)
Trabzon	Hatuniye Medresesi	II. Bayezid	Medrese-i Hatuniyye der-Trabzon ma‘a fetvâ Bundan akdem Hatuniye müderisi olan Ali Efendi’ye dâhil ile şeyhüslâm işâretiyle verilmek. 23 Şaban 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 311)
Tunus	Şemaiye Medresesi?	-	Medrese-i Şemaiyye? ve izn bi’l-iftâ der-Tunus Mevlânâ Şeyh Ebu’l-? zîde ilmuhû medine-i Tunus’da vâki medrese-i mezbûreye vazife-i muayyenesiyle ber-vech-i te’bîd ve mezheb-i Hanefiyye üzere iftâya me’zûn olmağla elinde olan berat mücibince fazîletlü şeyhüslâm hazretlerinin tertibleri üzere medrese-i mezbûre fetvâ ile Mevlânâ-yı mûmâileyhe ibka ve mukarrer olmak. 8 Rebiülahir 1060 (A.RSK.d, nr. 1519, s. 179)
Tuzla	Yakup Paşa Medresesi	-	Medrese-i Yakup Paşa der-Tuzla Medrese-i mezbûre mahlûle olmağla hâlâ Tuzla’da fetvâ hizmetinde olan Sadık Efendi’ye ber-vech-i te’bîd şeyhüslâm işâretiyle verilmek buyuruldu. 10 Cemâziyelâhir 1065 (A.RSK.d, nr. 1529, s. 15)

Üsküp	İsa Bey Medresesi	İsa Bey	Hidmet-i fetvâ-yı şerîf ma‘a medrese-i İsa Beğ Gazi der-Üsküb Medrese-i mezbûre ile fetvâ-yı şerîf bundan akdem Osman’a verilüp azlı icab eder hali yoğiken âhardan Abdülkadir’e verilmekle gadr olmağın girü mûmâileyh Osman’a mîr-i liva arzı mücibince girü ibka ve mukarrer olmak buyuruldu. 17 Cemâziyelevvel 1031 (KK, 257, s. 73)
	İsa Bey / İshak Bey / Hüseyin Şah Bey Medreseleri	İshak Bey	Medaris-i İshak Beğ İsa Beğ ve Hüseyin Şah Beğ der-Üsküb Medaris-i mezkûre izn bi’l-iftâ ile eşrâf-ı kudâtan Seyyid Ahmed Efendi’ye şeyhüislâm tertibleri üzere verilmek buyuruldu. 17 Şevval 1065 (A.RSK.d, nr. 1529, s. 87)
Van	İskender Paşa Medresesi	İskender Paşa	Medrese-i İskender Paşa der-Van ma‘a fetvâ-yı Van Mezbûre Van fetvâsıyla Ebubekir üzerinde iken âhara verilmekle şeyhüislâm işaretiyle mukarrer olmak. 15 Zilkade 1066 (A.RSK.d, nr. 1529, s. 311)
Vize	Selçuk Hatun Medresesi	-	Medrese-i Selçuk Hatun der-Vize Medrese-i mezbûre fetvâsı ile mahlûl olup âhar tarikden kimesne fetvâ etmemekle ayan-ı kudâtan Abdülatif müstahik olmağla hâric itibarı ve izn bi’l-iftâ ile şeyhüislâm hazretlerinin tayinleri üzere verilmek buyuruldu. Gurre-i Receb 1056 (A.RSK.d, nr. 1517, s. 107)
Yenice-i Vardar	Evrenos Bey Medresesi	Evrenos Mehmed Bey	Medrese-i Evrenos Beğ der-Yenice-i Vardar Sâbıkâ elli akçe ile medrese-i mezbûrede müderris olan Mustafa’ya hâric hükmü ve izn bi’l-iftâ ile misliyle kadasker tarafından verilüp ... etmeğın mücibince verilmek buyuruldu. 20 Şevval 1014 (KK, 256, s. 37)

Yenişehir/Aydın	Hafsa Hatun Medresesi	Hafsa Sultan	Medrese-i Hafsa Hatun ma'a fetvâ der-Yenişehir Yenişehir'de vâki olan ulemâ mahzar gönderüp hâlâ müderris fevt olmağla mahlûledir deyu pâye hükmü ile mukaddema müderris ve müfti olan Mevlânâ Muhyiddin'e verilmek recâsına arz eyledikleri ecilden verilmek buyuruldu. Bâ-hatt-ı hümâyun 23 Safer 1014 (KK, 256, s. 7)
	İlyas Çelebi Medresesi	-	Medrese-i İlyas Çelebi der-Yenişehir izn bi'l-iftâ Şeyh Mehmed'in fevtinde kırkdan ma'zûl İbrahim'e medrese-i mezbûre izn bi'l-iftâ ve hâric elli ile şeyhülişlâm işâretiyle verilmek. 1 Muharrem 1064 (A.RSK.d, nr. 1526, s. 232)

Araştırmacların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.